

Српска читаоница
„Лаза Костић“

Годишњак Српске читаонице „Лаза Костић”
у Сомбору
лг. ММХV

Издавач
Градска библиотека *Карло Бијелицки*
Српска читаоница *Лаза Костић*

Уредник
Владимир Јерковић

Лектура и коректура
Игор Хилченко

Ликовна опрема
Дејан Подлипец

Прелом
Иња Фирањ

Штампа
„КриМел”, Будисава

Тираж 200

ИССН 2466-3794

**Годишњак
Српске читаонице „Лаза Костић“
у Сомбору**

лг. ММХV

Година 1. број 1

САДРЖАЈ

Предлог за оснивање Часописа за културу, науку и уметност под називом <i>Годишњак Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору</i>	9
Преглед појединих културних садржаја одржаних у Српској читаоници „Лаза Костић” у Сомбору	15
Књижевна манифестација	
„Дан Лазе Костића”	43
Обраћање иницијатора манифестације Дан Лазе Костића проф. др Стојана Бербера	45
Говор члана жирија Владимира Јерковића .	47
Транскрипт говора	
Предрага Богдановића Циа.....	50
Транскрипт говора Лазе Лазића.....	60
Свечана скупштина поводом 170 година од оснивања читаоничког друштва	67
Слава Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору	75
Издавачка делатност Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору	79
Лаза Костић и светска филозофија,	
Предраг Чичовачки.....	83
Разговор са Миром Вуксановићем.....	93
Књижевници пишу	
Писмо са дна,	
Михајло Пантић.....	103

Трактат о језику, Лаза Лазић	109
Осврт	
Осврт на протекло и коментар устава, Владимир Јерковић	127
Виђење	
Првих двадесет година, Снежана Клепић	137
Став	
Дисова награда Саше Радојчићу, Владимир Јерковић	145
Проза	
Мали принц - Увод у зло пролеће 1941, Нада Душанић	153
Сећање	
Тихом сетом спој бескраја, Давид Кеџман Дако	165
Приказ	
Андрић о сиротињи, Владимир Јерковић	173
Поуке	
Задужбинарство код Срба у Сомбору и околи- ни духовно и материјално наслеђе потомцима, Влада Ђурковић	179

*„Помрчина притиснула наше дане,
Не види се јадна наша земља худа;
Ал' кад пожар подухвати на све стране,
Куда ћемо од светлости и од суда!
Помрчина притиснула наше дане.”*

Владислав Петковић Дис

Иницијатива за оснивање читаоничког годишњака представљена Управном одбору Удружења грађана Српска читаоница „Лаза Костић” у Сомбору августа месеца 2015. год.

**Предлог за оснивање Часописа за културу,
науку и уметност под називом
„Годишњак Српске читаонице „Лаза Костић” у
Сомбору”**

Српска читаоница у Сомбору обележава ове године 170 година од оснивања. Како је приликом сачињавања историје читаоничке дошло до препрека и потешкоћа у сагледавању онога важног, историјски вредног и значајног за читаонички живот и рад, предлажем израду Годишњака Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору (у даљем тексту Годишњак СЧЛК). Тај часопис би био у каталогизацији Матице српске, излазио би једанпут годишње, а садржавао би обавезне и променеиве рубрике. У том часопису би објављивали своје књижевне, научне и друге прилоге, како чланови друштва, тако и други, којима би уредништво одобрило објављивање у Годишњаку. Обавезне рубрике би биле: Одломци из историје СЧЛК у Сомбору са прилозима, Преглед културних садр-

жаја одржаних у СЧЛК, Разговор са пријатељем (у сваком броју би један од читаоничких сарадника имао интервју са уредником), Став (рубрика отворена за по један ауторски спис некога од учесника програмских и културних дешавања), док би друге рубрике могле бити књижевног и научног садржаја: Проза, Поезија, Виђење, Осврт. Важно је напоменути предлог да за сам крај годишњака можемо предвидети место за објављивање неког од дела Лазе Костића, за почетак, па онда и других читаоничких чланова, али и свих других сомборских, завичајних књижевника.

Годишњак би био у формату А5, на ћириличном писму, са ликовним и другим прилозима, излазио једном годишње за претходну годину, у меком повезу и тиражу од 300 примерака и обиму не већем од 150 страница наведеног формата.

На овај начин СЧЛК би се актуелизовала у интелектуалним и читалачким круговима а континуитет летописа, прегледа дешавања у културном животу читаонице, би се на тај начин одржао, те не би дошли у ситуацију да готово полувековни период који г. Милан Војновић треба да опише у допуни издања књиге Радивоја Плавшића, буде тако шкрт у доступности подацима и буде толико незабележен писаном речју. Са друге стране, јасан је утицај који остварујемо оваквим часописом, повезивањем са сарадницима и појављивањем на тржишту, што је важније, у рукама оних који знају да цене традиционалне вредности које читаоница заступа као најстарије, и даље активно, удружење грађана у Граду Сомбору.

Потпору за издаваштво, учешћем на кон-

курсима, можемо очекивати, а према контакти-ма у покрајинској Влади, и уз препоруке људи из Националног савета за културу, које су ми обећане, такође, не само да очекујемо, него је можемо сматрати веома извесном. Наравно, уредништво ће бринути о пријавама за конкурсе. Међутим, потребно је и издавање буџета за Годишњак од прихода годишњих које СЧЛК има. За штампу тиража, у обиму који је наведен, без већег броја колорних страна, потребно је на годишњем нивоу обезбедити одређена средства. Приређивање и штампу Годишњака може финансирати Удружење а уколико би била, а верујемо да хоће, одобрена средства са других нивоа власти путем конкурса, из тих извора би се и плаћао Годишњак, а читаоници смањили трошкови. Уредништву је потребан и лектор који би једном годишње обављао тај посао, као и коректор. Часопису је неопходна и техничка припрема за штампу, а све то би обезбедила Градска библиотека „Карло Бијелички” те би се на тај начин избегли додатни трошкови.

Део тиража би био послат у све важније установе округа, и школске и друге библиотеке, био би послат на адресе наших универзитета и факултетских библиотека, био би послат по ауторски примерак сарадницима и другима који, по неком критеријуму, заслужују да га добију.

Годишњак би имао своју мејл адресу, контакт особу, али не секретара, јер би уредник примао све приспеле прилоге. Поред уредника било би још пет сарадника, који би предлагали за објављивање пристигле прилоге, односно били саветници уреднику по потреби.

За сараднике уредника предлагем: Давида Кецмана, Милана Војновића, Бранка Ђурчића, Бранислава Ђурчића, Снежану Клепић, док би Владимир Јерковић обављао уреднички и приређивачки посао. Технички и ликовни уредник би био Дејан Подлипец, лектор Бранко Ђурчић, коректор Горан Малбаша а стручни саветник Лидија Неранџић Чанда.

Након завршетка последњег квартала текуће године изашао би први број Годишњака у јубиларној 2015. години. Оснивање Годишњака би најавили на свечаној скупштини.

Садржај првог Годишњака:

Реч уредника

Одломак из историје СЧЛК у Сомбору са прилозима - г. Милан Војновић

Преглед културних садржаја одржаних у СЧЛК (још увек је то радни назив) - г. Владимир Јерковић

Разговор са пријатељем - у првом броју интервју са академиком Миром Вуксановићем води г. Владимир Јерковић

Став - предлог је да проф. др Срђан Шљукић напише есеј о социолошком аспекту перспективе употребе ћириличног писања у савременој Србији

Проза - предлог је да се слово проф. др Михајла Пантића о значају прозног стваралаштва Вељка Петровића објави

Поезија - објављивање два или три песничка остварења у посебној сарадњи са, и по избору Лазе Лазића, добитника награде *Венац Лазе Ко-*

стића (сваке наредне године, други лауреат ће бирати три ауторске песме које ће бити објављене)

Виђење - предлог је да ово буде рубрика неког од члана уредништва, а за први број предлажем добитницу вредне награде „Ђорђе Натошевић” мр. Снежану Клепић са прилогом по избору

Осврт - ову рубрику би доделили председнику Управног одбора СЧЛК г. Петру Арамбашићу, а у наредним бројевима ће то зависити и од пристиглих прилога.

На самом крају Годишњака остаће места за ликовне прилоге, као и за рубрику Сомборски летопис где би се могла објавити и критика или приказ неког од новообјављених издања наших сутрађана или приказ успешног ангажмана Сомборца у пољима књижевности, науке и уметности.

Читаоници је потребан годишњи часопис који ће преносити глас о читаоници, приказивати оно одабрано и вредно и бележити важно, како би неким будућим читаоничарима остало приступачно оно што овог тренутка нама није.

Предлагач

дипл. филолог Владимир Јерковић,
читаонички члан

Напомена уредника

Епилог је овај предлог добио у једногласној одлуци Управног одбора који је подржао оснивање Годишњака као периодичног свакогодишњег издања. Напоменуто је то да ће Годишњак бити урађен у е-форми и као такав бити и објављен на сајту Градске библиотеке „Карло Бијелички” док читаоница не креира свој сопствени сајт, а да ће према томе коликим средствима читаоница располаже, сваке године, бити одштампан и одређен број примерака, као у предлогу датом у тексту иницијативе. Закључено је и то да ће од јубиларне 2015. године Годишњак приказивати оно најважније из живота читаоничког те у истој публикацији садржати прилоге, интервјуе, осврте, приказе и књижевна остварења неких од особа које су биле гости читаонице у току године.

Програми у Српској читаоници „Лаза Костић“

Јаззбука 1 и 2

Датум одржавања: 9. јануар и 11. фебруар 2015.

Учесници у програму: Синиша Каралић, Рафаел Јухас,
Роберт Сич и Војислав Савков

У организацији Градске библиотеке „Карло Бијелички“ и Српске читаонице „Лаза Костић“, у среду 11. 2. 2015. године, одржан је програм „Јаззбука 2“, други у низу музичких тематских вечери.

Јаззбука

Поред Сенише Каралића, Рафаела Јухаса и Роберта Сича, гост вечери био је Војислав Савков, саксофониста, из Новог Сада.

У оквиру програма „Јаззбука“, посвећеном цез музици, одржана су предавања уз музичку пратњу.

Промоција збирке прича „Сам свој јатак”, Бранка Ђурчића

Датум одржавања: 6. фебруар 2015.

Учесници у програму: Иван Деспотовић, Владимир Јерковић и Бранко Ђурчић, аутор

Градска библиотека „Карло Бијелички”, у сарадњи са Српском читаоницом „Лаза Костић”, организовали су промоцију збирке прича „Сам свој јатак”, аутора Бранка Ђурчића.

Промоција збирке прича „Сам свој јатак”

Спојна тема кратких прича у збирци „Сам свој јатак” јесте жучно унутарје једног града, названог Северно С. по сличном моделу по ком је Вељко Петровић своје реално поље фикције назвао Раванград. У првом плану је појединац који вечито планира бекство – од провинцијске рутине, од мреже локалног политиканства, од наивности, од сентименталности, од лажи, од истине, од себе – да би, на крају, болно, спознао немогућност одласка, немогућност силаска са крста на ком је разапет и осуђен да (пре)живи у покушајима (само)спознаје.

Пројекција документарног филма „Тежина ланаца 2”

Датум одржавања: 15. и 16. фебруар 2015.

Учесници у програму: Борис Малагурски

Градска библиотека „Карло Бијелички” и Српска читаоница „Лаза Костић” организовали су сомборску премијеру филма „Тежина ланаца 2”, редитеља Бориса Малагурског. Одржане су три пројекције у терминима од 18h и 21h, у недељу, 15. и једна у 18 часова у понедељак 16. фебруара 2015. године, у сали Српске читаонице „Лаза Костић”. Након сваке пројекције, присутни су имали прилику да разговарају са редитељем.

Филм „Тежина ланаца 2” бави се неолибералним реформама на простору Балкана након распада Југославије и утицаја тих реформи на економију, медије, војску, културу, образовање и политику, уз интервјуе са Ноамом Чомским, Оливером Стоуном, Мајклом Парентијем и дру-

гим светским стручњацима. Светска премијера Тежине ланаца 2 оргнизована је у Јоханесбургу 20. новембра прошле године, у оквиру филмског фестивала Монтекасино.

Књижевно вече „Знамените Српкиње – Милунки Савић у част”

Датум одржавања: 28. фебруар 2015.

Учесници у програму: Јелена Секулић, Владимир Јерковић, Драго Лукић, Данијела Ерор и ученици Музичке школе „Петар Коњовић”

Национални дан књиге, 28. фебруара, свечано је обележен програмом „Знамените Српкиње – Милунки Савић у част”, који су организовали Коло српских сестара и Градска библиотека „Карло Бијелички.”

Присутне су на самом почетку поздравили Јелена Секулић и Владимир Јерковић, након чега је уследио програм у коме су учествовали: Драго Лукић, професор из Бајмока, члан Удружења ратних добровољаца од 1912-1918. њихових потомака и поштовалаца, Драгана Шуша, глумица Народног позоришта, ученици Музичке школе „Петар Коњовић” из Сомбора, етно-музиколошког одсека у класи професорке Иване Маџарац и професора Зорана Богдановића: Никола Вукашиновић, тамбура самица, Оскар Ковач, чалгија, Нандор Ковач, кавал и вокали: Милана Дабић, Нађа Поповић, Марија Косановић, Ана Парчетић, Милица Ненадић, Дајана Васиљковић. Водитељ програма Данијела Ерор.

Национални дан књиге

Национални дан књиге

Вече хумора и љубави

Датум одржавања: 6. март 2015.

Учесници у програму: Александар Чотрић, Бојан Љубеновић и Јелена Вукелић

Градска библиотека „Карло Бијелицки” у сарадњи са Српском читаоницом „Лаза Костић”, организовала је Вече хумора и љубави посвећено афоризмима и причама на тему мушко–женских односа. У програму су учествовали Александар Чотрић, секретар Секције сатиричара Удружења књижевника Србије, Бојан Љубеновић, уредник рубрике *ТРН* и стране хумора у Вечерњим новостима и Јелена Вукелић.

Програм је одржан у петак, 6. 3. 2015. године, у 19 часова, у сали Српске читаонице „Лаза Костић”.

Пројекција документарног филма „Арсен, Карађорђевић”

Датум одржавања: 7. март 2015.

Учесници у програму: Бошко Милосављевић

Градска библиотека „Карло Бијелицки” у сарадњи са Српском читаоницом „Лаза Костић” организовала је пројекцију документарног филма „Арсен, Карађорђевић”, редитеља Бошка Милосављевића.

Овај филм кроз научно-популарни приступ осветљава судбину брата краља Петра и оца принца Павла. Тај релативно непознат човек, који је живео на раскрсници два бурна века, био је космополита, авантуриста, дуелиста од кога

су стрепели и заводник који је сломио срце једној од најлепших и најбогатијих жена Петрограда. Дипломата, али пре свега ратник, ванредно неустрашив борац, био је припадник француске Легије странаца. Потом се борио у редовима козачке коњице, а постао је и генерал руске војске. Био је командант једине српске коњичке дивизије у Балканским ратовима, а у Првом светском рату поново је ступио у руску коњицу. Уз кнеза Арсена, филм прати и сегменте живота Николаја Другог Романова, финског државника Карла Густава Манерхајма, црногорског књаза Николе, Александра Керенског, краља Петра...

Пројекција документарног филма „Арсен, Карађорђевић”

Пројекција је одржана у суботу, 7. фебруара у 19 часова, у сали Српске читаонице „Лаза Костић”.

Промоција „Ковчежића”, Вука Караџића

Датум одржавања: 12. март 2015.

Учесници у програму: Тихомир Петровић, Лидија Неранџић Чанда, др Миодраг Матицки, председник Скупштине Вукове задужбине и потпредседник Матице српске и Љубомир Милутиновић, управник Вукове задужбине.

Огранак Вукове задужбине у Сомбору и Градска библиотека „Карло Бијелички” организовали су промоцију фототипског издања значајног дела Вука Стефановића Караџића, „Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона”.

Промоција „Ковчежића”

У „Ковчежићу”, Вук пише о Србима православне, муслиманске и римокатоличке вере и о њиховом начину живота, обичајима, матерњем језику (српски језик), историји и сл. У књизи се налазе и два текста која је Вук написао за једну ранију своју књигу, Црну Гору и Црногорце, али

пошто их није објавио у њој, штампао их је у Ковчежићу. То су текстови „Бока которска” и „Срби сви и свуда”, које је писао још 1836. године. Вук је Србима називао све којима је матерње наречје било штокавско.

Промоција књиге „Цегер пун љубави”, Миодрага Матицког

Датум одржавања: 13. март 2015.

Учесници у програму: Поред аутора на промоцији учествовали су проф. др Бошко Сувајџић и Лидија Неранџић Чанда.

Промоција књиге „Цегер пун љубави”, Миодрага Матицког, одржана је 13. марта 2015. године, у 18 часова, у сали Српске читаонице „Лаза Костић”.

Промоција књиге „Цегер пун љубави ”

Потпун наслов књиге „Цегер пун љубави” требало би да гласи „Цегер пун прича о љубави”. Све ове кратке приче збивају се у епицентру ва-роши и градова, на пијачним трговима, почев од Вршца, родног пишчевог града, и Беча, у који је залутао вршачки цегер госпође Јелене Тодоровић, па до Београда и његове Бајлонијеве пијаце у Скадарлији. У неким причама замиришаће златиборски мед на Златиборској пијаци, или сланкасти јетки мирис пијаце у Ровињу, а у завршној причи Растајање са Елвиром жуто медитеранско цвеће са пијаце у Требињу.

Промоција енциклопедије „Катена мунди”

Датум одржавања: 14. март 2015.

Учесници у програму: мр Владимир Димитријевић, књижевник и публициста, Никола Маринковић, извршни уредник издавачке куће „Катена мунди” и Благоје Цар представник Клуба љубитеља језика „Аркаим”.

Градска библиотека „Карло Бијелички” и Клуб љубитеља језика „Аркаим” организовали су промоцију енциклопедије „Катена мунди” и других издања издавачке куће „Катена мунди”.

Енциклопедија „Катена мунди” је српска хроника на светским веригама, чији је приређивач Предраг Драгић Кијук, представио синтезу Срба и српства дугу два миленијума. Књига уобличава духовну и цивилизацијску традицију и најзначајније домете српске историје на Балкану, са јасном поруком да српски народ треба озбиљније да се окрене самоспознаји.

Промоција књиге „Настанак и нестанак једне државе”, др Александра Дикића

Датум одржавања: 20. март 2015.

Учесници у програму: проф. Зоран Вељановић из Суботице, Јелена Драгосавац, политиколог и аутор.

Градска библиотека „Карло Бијелички” и Историјски архив у Сомбору организовали су промоцију књиге „Настанак и нестанак једне државе/Правда за Меморандум” аутора др Александра Дикића.

Осамдесете године 20. века доносе кулминацију економске, социјалне и политичке кризе југословенског друштва. Све идеолошке резерве биле су исцрпљене, а сви опробани механизми показали су се неуспешним у судару са проблемима који су, попут земљотреса, из темеља потресали Југославију.

Употреба и злоупотреба Меморандума, документа припреманог у Српској академији наука и уметности, никада потпуно завршеног и објављеног, често је била праћена незнањем, политиканством и провидном пропагандом. Ова анализа политичке, економске и националне дискриминације српског народа у оквиру јужнословенске заједнице, злоупотребљена је, на невиђено, као још један разлог растакања заједничке државе.

**Представљање превода списа Константина
Порфирогенита под називом
„О темама о народима“**

Датум одржавања: 24. март 2015.

Учесници у програму: Бранислав Ћурчић, директор Архива, Петар Арбутина, уредник и проф. др Стеван Бербер, преводилац књиге

Историјски архив у Сомбору, Удружење грађана „Раванградско пролеће“, Градска библиотека „Карло Бијелички“ и Друштво српско-руског пријатељства организовали су промоцију књиге Константина Порфирогенита „О темама о народима“.

Програм је одржан у уторак, 24. марта 2015. године, у 18 сати, у сали Српске читаонице „Лаза Костић“.

**Промоција библиографије,
др Бранислава Даниловића**

Датум и време одржавања: 06. март 2015.

Учесници у програму: др Јован Славковић, др Јасмина Стојшић, др Стојан Бербер, др Бранислав Даниловић, Бранко Ћурчић, директор Историјског архива Сомбор

Историјски архив Сомбор, Градска библиотека „Карло Бијелички“ и Српска читаоница „Лаза Костић“ организовали су промоцију књиге „Библиографија стручних и научних радова лекара сомборског здравства 1944–2014. године“, аутора Бранислава Даниловића у издању Историјског архива.

Књига по речима говорника у Српској чита-

оници приказује труд сомборских здравствених радника у развоју здравства Сомбора и потребна је данашњим лекарима како би га спознали и вредновали. У рецензији књиге Прим. мр сци. др Јасмина Стојшић каже да је један од циљева при писању овакве монографије био и да се трајно обележи прошлост овог дела људског битисања.

Промоција књиге „Инфлуенца – приче о додирима“, Наде Душанић

Датум одржавања: 26. март 2015.

Учесници у програму: књижевни критичар Ваца Павковић, Јелена Вукелић и Нада Душанић

Градска библиотека „Карло Бијелички“ је у четвртак, 26. марта, организовала промоцију књиге приповедака Наде Душанић „Инфлуенца – приче о додирима“. Књига садржи двадесет и две приповетке, од којих је десет већ стекло признања различитих жирија на конкурсима у земљи и региону.

Промоција књиге приповедака Наде Душанић

„Инфлуенца” је покушај да се прикажу емотивни портрети ликова и неизречени притисци којима су изложени деловањем утицаја из спољашњег света, најчешће тако сложених да спрече остварење истинског додира између два људска бића.

То су приче о љубави у различитим животним добима, од виспрене младе студенткиње до времешног лекара у пензији који долази до спознаје да све док је у њему живо осећање љубави, он не може бити истински стар.

У пуној сали Српске читаонице „Лаза Костић” присутнима су о књизи говорили књижевни критичар Васа Павковић и Јелена Вукелић, а приче из књиге прочитала је ауторка.

Промоција књиге „Човек изнад свега”, др Радивоја Симоновића

Датум одржавања: 30. март 2015.

Учесници у програму: Владимир Јерковић, директор Библиотеке и проф. др Стојан Бербер, приређивач књиге

Општа болница „др Радивој Симоновић” и Градска библиотека „Карло Бијелички” организовали су промоцију другог издања књиге др Радивоја Симоновића „Човек изнад свега”.

Прво издање штампано је 1978. године и одавно га нема у књижарама. У књизи се налазе одабрани текстови из области којима се овај народни лекар интензивно бавио: из медицине, географије, планинарства, етнологије, историје, књижевности и друштвене проблематике, а приложене су и занимљиве фотографије које су наста-

ле током бројних путовања доктора Симоновића по јужнословенским земљама. Одабране текстове за штампу приредио је професор доктор Стојан Бербер, а дизајн књиге урадио је Дејан Подлипец.

Промоција другог издања књиге „Човек изнад свега”

На промоцији су говорили Владимир Јерковић, директор Библиотеке и проф. др Стојан Бербер, приређивач књиге. Промоција је одржана у Српској читаоници „Лаза Костић”, у понедељак, 30. марта 2015. године у 18 часова.

Ћирилица пише срцем

Датум одржавања: 21. мај 2015. године

Учесници у програму: Координатори мр Снежана Клепић и Влада Ђурковић, Александра Секулић, Драгана Мандић, Наташа Миљановић, мр Маја Шегуљев и мр Миланка Убипарип

Завичајно удружење Срба „Коријени” је и ове године обележило празник Светих Кирила и Методија – дан словенске писмености и културе манифестациом „Ћирилица пише срцем”. Ова сада већ традиционална манифестација „Коријена” из Сомбора рализована је у сарадњи са Градском библиотеком „Карло бијелички”, сомборским подружницама „Вукове задужбине”, Друштва за српски језик и књижевност, Колом српских сестара. Ове године Ћирилица је почела у четвртак 21. маја када смо у Српској читаоници наградили најлепше ђачке свеске написане на ћирилици.

Ћирилица пише срцем

Најлепше свеске на простору Западно-бачког округа су имали Вања Димитријевић из основне школе у Каравукову и Вук Капетан из Економско трговинске школе у Кули. Током сва 4 дана манифестације у свечаној сали Српске читаонице и у сали дечијег одељења Градске библиотеке одржане су радионице о ћирилици за младе: „Разоткривај тајнопис”, „Најлепше речи српског

језика”, „Народне пословице и изреке” и друге. Стручни сарадници на радионицама су биле професорке српског језика и књижевности Александра Секулић и Драгана Мандић из Куле, Наташа Миљановић из Шида, мр Маја Шегуљев и мр Миланка Убипарип из Београда и Снежана Клепић из Сомбора.

Ђирилица пише срцем

На радионицама је учествовало више од 200 сомборских ђака и 20-ак гостију „Коријена” и нашег Сомбора – деце из Хрватске (Вуковара, Трпиње...) и Републике Српске (Власенице). Древну ћириличну писану традицију и културу Срба сомборцима је приближила мр Миланка Убипарип, археограф Народне библиотеке Србије, кроз предавање „Почеци српске писмености” које је одржано у Читаоници у петак 22. маја у 20 часова. Истог дана током преподнева на тргу Светог Ђорђа била је одржана промоција манифестације под називом „Потпиши се...”. Током двосатне промоције дељени су флајери о ћирилици а више стотина сомбораца је својим ћириличним потпи-

сом изразило своју љубав ка нашем писму. Промоцији су присуствовали и београдски ученици основне школе „Војвода Степа” из Кумодража, њих више од стотину.

Ђирилица пише срцем

Гости из иностранства упознали су лепоте града Сомбора и његову културну баштину захваљујући г Милету Војновићу, који их је провео кроз њега. Репринт издање „након 150 година, часописа „Ковчежић” Вука Стефановића Караџића ђацима на радионицама је приближила Лидија Неранџић Чанда кроз чувено Вуково излагање о Србима сва три закона. „Ђирилица пише срцем” је завршена недељним излетом у Чонопљу и посетом етно куће и изложбе „4 века трагова ћирилице у Сомбору”. Координатори у раду манифестације били су мр Снежана Клепић и Влада Ђурковић. Неговање Ђирило-Методијевске културне и духовне традиције један је од темеља савремене културе, традиције и духовности и нашег града Сомбора.

Промоција књиге „Адам Смит и модерна социологија”, Албиона Смола

Датум одржавања: 22. мај 2015. године

Учесници у програму: Атила Сабо, Владимир Јерковић и проф. др Срђан Шљукић

У петак 22. маја у свечаној сали Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору, а у организацији Градске библиотеке, одржана је промоција књиге „Адам Смит и модерна социологија”, аутора Албиона Смола. Књига је објављена давне 1907. године и за тему узима дела великог мислиоца у области филозофије морала и оца модерне економије, Адама Смита. На промоцији су учествовали преводиоци Атила Сабо, Владимир Јерковић и проф. др Срђан Шљукић, председник Српског социолошког друштва.

Шљукић је истакао да овај превод представља важну литературу и допринос како науци социологије, тако и свим другима који изучавају економске науке и филозофију. Поред тога Шљукић се осврнуо на Смола, као особу која је најзаслужнија за утемељење социологије и стварање прве катедре за социологију у САД-у рекавши да: Пут конституисања једне науке, који врхуни њеним претварањем у дисциплину која се учи на универзитету, веома често није ни једноставан, ни лак. На томе путу могуће су бројне странпутице; он је поплочан многим тешкоћама и препрекама. Лаику све то изгледа једноставно, али они који прате ове проблеме добро знају да је још како било, има и (вероватно) биће пропалих покушаја да се некаква интелектуална делатност претвори у оно што данас зовемо наука. Бити науком пред-

ставља врсту друштвеног признања, институционализацију нове и до тада спорадичне делатности и отвара широке могућности сазнања на одређеном пољу, уз подршку разноврсних друштвених организација; није исто бити „усамљени стрелац” и делати у друштвеном склопу, заједно са другима. При томе, ваља свакако знати да друштво ништа не чини само, него се као актери увек (барем у последњој инстанци) појављују појединци. То значи да без агилних појединаца, без оних који су спремни да се, често уз не мала одрицања, посвете друштвеној промоцији будуће науке, није могуће рачунати на коначни успех. Све су науке имале своје, те и такве личности којима дугују свој данашњи статус. Није другачије ни са социологијом, а када се о њој ради, посебно место припада америчком социологу Албиону В. Смолу.

Након што је представио књигу превода, Јерковић је говорио о новој едицији превода, да би потом говорио и о Адаму Смиту, његовим учењима, утицају који су његова писања оставила на стварање модерне економије и капитала, а цитатима Смол књижевно вече је добило и свој епилог речима: Главно питање које се данас поставља јесте: Како је могуће друштвену машинерију за повећавање капитала учинити још ефикаснијом? Следећа фраза се подсвесно подразумева: ”Не обазирати се на њене ефекте на људе”; али је степен до ког ова фраза изопачује ђуд и програм теоретске и примењене економије такав да представља истински централни предмет друштвеног проблема нашег доба. Оно о чему је Смол писао пре 120 година и сада је актуелно, што само указује да садржај ове књиге превазилази доба у којем је

писана, а да општа места која су тада актуелна и сада обитавају у нашој друштвеној стварности.

Промоција књиге „Адам Смит и модерна социологија”

У Едицији „Константин” Градска библиотека ће у текућој години објавити два превода: Руководство ка славенском красноречју аутора Аврама Мразовића у преводу протојереја ставрофора Миливоја Мијатова на стандардни српски језик, и књигу „Између ера: од капитализма до демократије” аутора Албиона Смола у преводу Атиле Сабо и Владимира Јерковића.

**Промоција књиге „Војне старјешине
Плашчанске долине”, Милана Д. Воркапића**

Датум одржавања: 31. мај 2015. године

Учесници у програму: Милош Петровић, Саша Тодоровић, Владимир Јерковић

У недељу, 31. маја 2015. године, у сали Српске читаонице „Лаза Костић” одржана је промоција књиге „Војне старјешине Плашчанске долине” аутора Милана Д. Воркапића.

Библиотека је објавила ову књигу поводом 70 година од колонизације након Другог светског рата, када је велик број људи из Крајине, са територије данашње републике Хрватске, систематично расељаван и упућиван, између осталих, и на територију Града Сомбора и околине. У том периоду демографска и национална структура живља настањеног на подручју Општине Сомбор је за кратко време измењена, док су ови крајеви постали нови животни простор за српски народ досељен из Лике, Кордуна, Баније и Далмације. На промоцији су поред аутора говорили Милош Петровић, доктор правно-политичких наука, Саша Тодоровић, професор историје и Владимир Јерковић, издавач и уредник.

Промоција романа „Карирани столњак живота”, Горана Бачића

Датум одржавања: 4. јун 2015. године

Учесници у програму: Владимир Јерковић, директор Библиотеке, Јелена Вукелић и Карло Фудерер.

Градска библиотека „Карло Бијелицки” организовала је промоцију романа „Карирани столњак живота”, Горана Бачића, 4. јуна у Српској читаоници „Лаза Костић”.

„Карирани столњак живота” се може сагледати као тумачење једног времена, као сведочанство о једној земљи, о тешкој ратној и послератној депресији (како појединца, тако и друштва

уопште), даље, као прича о материјалном сиромашењу и моралном безнађу.

Приповедајући о свему наведеном, писац је потпуно избегао било какву политичку конотацију, не претендујући на коначну истину и тиме је оставио простор другим учесницима истих збивања право на сопствену причу – рекла је Јелена Вукелић.

Промоција књиге „Карирани столњак живота”

На промоцији су поред аутора говорили Владимир Јерковић, директор Библиотеке, Јелена Вукелић и Карло Фудерер.

Летње вече за причу 3

Датум одржавања: 10. и 11. август 2015. године

Учесници у програму: Гојко Божовић, Нада Душанић и Владимир Јерковић

Годишњак Српске читаонице „Лаза Костић“

Треће по реду *Летње вече за причу*, у организацији Градске библиотеке „Карло Бијелицки”, обележено је представљањем две књиге најпревођенијег словеначког писца Драга Јанчара: роман „Те ноћи сам је видео”, који је проглашен за словеначки роман године, као и за најбољу страну књигу у Француској 2014. године, и збирка приповедака Џојсов ученик, обе објављене код нас у издању „Архипелага”.

На промоцији, одржаној 11. августа у сали Српске читаонице „Лаза Костић”, су говорили оснивач издавачке куће „Архипелаг” и уредник издања Гојко Божовић, књижевница Нада Душанић и директор Библиотеке Владимир Јерковић.

Промоција два романа Драгомира Дујмова

Датум одржавања: 7. август 2015. године

Учесници у програму: Драгомир Дујмов, Давид Кецман и Владимир Јерковић

У Српској читаоници „Лаза Костић” у Сомбору остварен је у петак, 7. августа, књижевни сусрет који је био сав у знаку осветљавања књижевног портрета Драгомира Дујмова (рођен 1963. у Сентешу, Мађарска), српског књижевника, песника, романописца, преводиоца и публицисте који живи и ствара у Будимпешти.

Остварењу књижевног програма, односно промоције коју је организовала Градска библиотека „Карло Бијелицки”, претходио је сусрет четворочлане делегације Српске самоуправе будимпештанског Седмог кварта, на челу са председницом др Александром Ластич, са Владимиром Живановићем, замеником градоначелника

града Сомбора, Немањом Сарачом, чланом Градског већа задуженог за област културе и информисања, и Владимиром Јерковићем, директором сомборске Библиотеке. На пријему у жупањском здању било је речи о могућностима успостављања чвршће сарадње са организацијама Срба у Будимпешти, посебно када је реч о афирмацији лепе писане речи, како оне која настаје под окриљем Задужбине „Јаков Игњатовић” и Српског културног центра у главном граду Мађарске, тако и оне што сада настаје у Сомбору и бива објављивана под окриљем Градске библиотеке која је у последње две године израсла у најагилнијег издавача међу библиотекама у Србији.

Књижевни портрет Драгомира Дујмова

У присуству бројних поштовалаца књиге и писања, у Читаоници су потом представљена два романа Драгомира Дујмова. „Време месечарења” (2014) и „Огледало од зеленог јасписа” (2015), оба

објављена у суиздању Задужбине „Јаков Игњатовић” и Српске самоуправе у Ержебетвароши. О богатом књижевном опусу овог ствараоца говорио је Давид Кеџман Дако, а сам аутор је читао одломке са страница својих остварења и одговарао на питања постављена из публике.

– Дујмов је данас међу најзапаженијим прозаистима, не само када је реч о писцима из српске дијаспоре, него и о савременој српској прози уопште. Од оних је писаца који је већ на самом почетку, појављивањем најпре књига приповедака „Згужвано доба” и „Превозник тајни”, а посебно и романа „Воз савести”, који је доживео два издања и овенчан је наградом „Растко Петровић”, остварио прва два предуслова за опстанак на књижевној сцени: пронаћи своју књижевну тему а потом и свој посве оригинални начин, стил и форму за њено уобличење. Иначе, Дујмов пише о Србима – потомцима из Чарнојевићевог јата, о њиховим неприликама вековима уназад као о људима који су кроз сва времена увек између два прага. У погледу садржаја његових приповедака и романа, увек је то о нечем што је намерно или случајно скрајнуто, знатно маргинализовано, што представља такозвану „белу мрљу” (непознаницу, празнину) на страницама историје једнако и српске и мађарске. Тако је и када је реч о ова два романа. „Време месечарења” – рекао је књижевник Давид Кеџман Дако – дело је о широј јавности, па и историчарима непознатим дешавањима од трена завршетка Великог рата 1918. па све до повлачења границе између Мађарске и Краљевине СХС у новембру 1921. године. Дело „Огледало од зеленог јасписа” (ослобађање Будима од

Османлија 1686. године) је најближе жанру малог историјског романа а на његовим страницама занимљивости које су толико животне да асоцирају и на време садашње, оног што се збива при сукобу три религије, хришћанства, јудеизма и ислама... Радом на овом као и на претходном роману „Време месечарења”, писцу Дујмову је пошло за руком да остане међу сродним књижевним ствараоцима који истраживањем грађе за књигу, потом и писањем, разоткривањем минулог истовремено осветљавају и прошлост али на начин како то ни историчари не умеју. Јер, како то о успелом историјском роману говори и српски филозоф Ристо Тубић (1947), истина је увек ближа историји коју откривају велики романи него општи закони за којима трагају социолози. Стога је за историју важно да буде писана стилем који подстиче машту у читаоцима, да би се делу удахнула потребна поетска и драмска снага. Истина је оно најбоље што имагинација може да пружи, а писац је стога позванији од историчара да открије и поново постави изгубљене историјске везе.

Осим Града Сомбора и Градске библиотеке „Карло Бијелички” као организатора овог књижевног програма на пољу сарадње са нашом дијаспором, пажње вредну подршку дало је Предузеће ”Церена трејд”, у Сомбору.

Промоција књиге „О пастиру и камену са седам очију”, Селимира Радуловића

Датум одржавања: 22. септембар 2015. године

Учесници у програму: Селимир Радуловић, Иван Негришорац, Саша Радојчић и Владимир Јерковић

У уторак, 22. септембра 2015. године у Дворници Српске читаонице „Лаза Костић“, одржана је промоција књиге „О пастиру и камену са седам очију“.

У препуној сали, директор Библиотеке Владимир Јерковић, као домаћин, представио је књижевнике који чине сам врх савремене српске поезије.

Промоција књиге Селимира Радуловића

Песник Селимир Радуловић, управник Библиотеке Матице српске и аутор књиге на промоцији је истакао да се његово песништво дели у два песничка живота, један до деведесетих година прошлог века када је писао, како каже, такозвано занатлијско писмо и други песнички живот који је, према његовом осећају ствари, веродостојан. О аутору су говорили и књижевник Иван Негришорац, односно Драган Станић, председник Матице српске и Саша Радојчић, наш суграђанин, овогодишњи добитник престижне Дисове награде.

Књижевна манифестација „Дан Лазе Костића“

Песничка манифестација „Дан Лазе Костића“, када се о датуму (3. јун) када је Лаза Костић завршио писање последњег стиха његове најлепше песме СМДС, додељује „Венац Лазе Костића“ за целокупно песничко стваралаштво, трећи је пут организована у Дворници СЧЛК у Сомбору. Организатори су УГ „Раванградско Пролеће“, ГБКБ и СЧЛК.

Текуће године било је два лауреата. Наиме, награда је додељена Лази Лазићу и Предрагу Богдановићу Цију, а оба аутора подарили су своје рукописе библиотеци која је приредила издања која су публикована у текућој години. Том приликом одржава се и сусрет сомборских песника, а од ове године и сусрети песника Западно-бачког управног округа. За Годишњак СЧЛК, имајући у виду да је ово прва стална манифестација у организацији СЧЛК, представимо текстове говора организатора др Стројана Бербера и Владимира Јерковића. Поред тих свечаних речи придодасмо и обраћања лауреата у пуном тексту, онако како је то и учињено у току саме манифестације. Удруживањем, заједничким радом и колегијалним приступом организатори су успели у науму да установе манифестацију која је предуго чекала

и да обезбеде и подршку Града Сомбора у свако-
годишњем приређивању „Дана Лазе Костића”.

Књижевна манифестација „Дан Лазе Костића”

Лаза Лазич

Обраћање иницијатора манифестације
„Дан Лазе Костића” проф. др Стојана Бербера

Поштовани песници, поштована публико,

Поздрављам вас у име Удружења грађана „Раванградско пролеће”, које је иницијатор Дана Лазе Костића, а организује га, као што се зна заједно са Градском библиотеком „Карло Бијелицки” и уз помоћ сомборске Секције писаца и Српске читаонице „Лаза Костић” и, наравно, Града Сомбора.

Посебно поздрављам наше данашње госте, добитнике повеље „Венац Лазе Костића”, песнике Лазу Лазића и Предрага Богдановића, Београђане, а некадашње Сомборце.

Ево нас трећи пут на истом лепом месту и на истом радосном послу.

Као што знате, на овај дан је Лаза Костић пре читавог века завршио своју најлепшу песму „Санта Марија дела Салуте” и послао је Матици српској да је штампа у његовој последњој књизи песама. Ону песму коју је писао као молбу за Богородичин опрост, док је истовремено тајно бележио снове о Ленки Дунђерској француским језиком, и док је носио собом књижицу „Сан Матере Божије”, како је носе и сви други који су спремни да оду у оностраност, а у којој су описана два Богородичина сна везана за њеног љубљеног сина и

у којој се налази и свечана песма посвећена Пресветој Богородици.

Предраг Богдановић Ци и проф. др Стојан Бербер

Santa Maria della Salute је и песма о којој су писали бројни књижевници, а Исидора Секулић, некадашња ученица сомборске Препарандије, забележила и следеће:

„Та је песма велики дитирамб љубави, и велика химна трагедији. Има у њој од хеленског и од романтичног духа. Има од архитектонске чврстине и усправљености стуба. Има од оргуљског бруја. Има од сукљања лаве и ватре, и има зато на једном месту и изгоретину. Али песма та је оно што је хтела бити, и што нам је још и требало од Лазе: не крик, него дуги урлик титана. Али титана који класично зна шта је стил, због чега је урлик испресецан тајанственом литанијом скрушења и умирања: Santa Maria della Salute.

Желим нам свима леп угођај у дружењу са генијалним Лазом Костићем и добитницима његовог Венца.

Дан Лазе Костића 2015. (трећи сусрет)

Говор члана жирија Владимира Јерковића при отварању треће по реду манифестације Дан Лазе Костића

Драги гости, пријатељи, писци, уважени скупе. Поштоваоци нашег културног наслеђа у име ГБКБ у Сомбору захваљујем Вам се на подршци у овом надасве свечаном трећем обележавању *Дана Лазе Костића*. Како је кључна реч за вичајна традиција, односно основна замисао овог скупа оживљавање сећања на лик и стваралаштво Лазе Костића, истакао бих да градска библиотека ужива велику част да буде један од оснивача и реализатора свечаности за коју верујемо да већ пре дуго јесте чекала и да је неоправдано изостајала. По датуму када је написана велика Лазина песма *Santa Maria della Salute* а у прилици овога скупа, дозволите да укратко представим суштину традиције коју настављамо.

Дух традиције није некаква збирка популарних просветитељских упутстава како да се живи у сврху опстанка оног културног и узвишеног човековог бића. Традиција је она линија духовног овде и песничког опредељења не одвећ популарна, често и погибелна, неканонска, понорна и унутрашњим спокојством озарена, која се пружа од

праистока нашег сећања до прага будућности коју само песници слуте а на којој смо и ми овде сада. Та линија чини нам се све чистија што се више приближавамо ка ономе што је елементарно, исконско у човеку. И као што модерна уметност и духом здрав савременик који уме поштовати културну баштину никада не раскида са традицијом тако и организатори ове манифестације умеју препознати и време и место, умеју чувати сећање, умеју ширити здраву културну традицију, одлучни су у науму очувања сећања, штите од заборава, отимају традицију из окрутног загрљаја технократије и на паноптикону постмодерне стварности актуелизују универзално, а колективно културно добро, узвишено и песнички непревазиђено дело човеково.

Владимир Јерковић

Овде смо зарад активације читавог низа слика и асоцијација које долазе из дубина култур-

ног и историјског памћења а сведоче понајвише о нама самима. Те управо из тога разлога реализујемо нашу моралну дужност. Етос о којем је реч, уз свест о припадништву и сународништву са појединцима изузетних стваралачких способности представља дијалектику овога скупа који јесте доказ освежене традиције интензивнијег односа према песничком бићу и стваралаштву Лазе Костића.

При крају овог излагања захвалићу се свима учесницима ове манифестације и свима онима који доприносе оваквој манифестацији за коју пун легитимитет имамо да је из године у годину чинимо значајнијом и важнијом. Посебну захвалност овај Дан Лазе Костића дугује књижевнику др Стојану Берберу и удружењу „Раванградско пролеће” док је нарочита част одржавање ове приредбе управо у просторијама Српске читаонице у којима је и сам Лаза Костић боравио. Просто је невероватно да наш Град Сомбор до пре три године није имао овакву годишњу манифестацију, међутим нисмо овде да причамо о ономе шта није било него стварамо оно што ће бити и да чинимо оно што сада јесте, а то је управо овај скуп, ова плејада поетских стваралаца, која следи.

Транскрипт говора Предрага Богдановића Циа

Мислио сам да не правим текст за симпозијум него да са неколико акцената осветлим неке мени интересантне детаље из живота, из песме *Santa Maria della Salute*. Дакле, у том случају многе ствари морају бити личне. У прологомени да констатујемо чињеницу др Лаза Костић, полиглота био је европски интелектуалац, светски писац до чијег мишљења су држали најзначајнији немачки и француски кругови. После крваве драме 28. и 29. мај 1903. на пример, односно убиства краљице Драге и краља Александра Обреновића француски угледни лист Фигаро (*Le Figaro*) наручио је од Лазе Костића више коментара. Лаза Костић шаље 19 телеграмских извештаја и сви бивају ексклузивно штампани са цртежима на ударним местима у овим новинама. У једном од ових текстова Лаза Костић указује да је бодење и сечење мртвог тела краљице Драге некрофилија недостојна српских официра. Део ових новинских текстова проучио је проф. др Миодраг Радовић, француски и немачки ђак, мој колега са светске књижевности. Остао је још низ ових текстова непрочитан, непреведен на српски језик. Дужни смо да то што скорије урадимо како би могли да истражујемо целовито дело Лазе Костића јер очигледно ми га

недовољно знамо. А да почнем од почетка. Прво право тумачење песме Santa Maria della Salute чуо сам као ученик Сомборске гимназије на предавању доктора Ђорђа Лазића, психијатар. Доктор Лазић је пошао од стихова једанаесте строфе:

*„Дође ми у сну. Не кад је зове
силних ми жеља наврели рој,
она ми дође кад њојзи гове,
тајне су силе слушкиње њој.”*

Доктор Лазић је образлагао да је Лаза Костић пре Зигмунда Фројда, Карела Густава Јунга и Карел Хорнај поставио теорију о аутохтоности сна, о подсвесним силама које по инхерентним законима психе функционишу. Те далеке 1962/1963. године у Сомбору стасава једна изузетна генерација. Само да побројимо неке од њих: Стојан Бербер, Бошко Ивков, Динко Давидов, Иринеј Буловић, владика данас бачки, Панта Лазић, Маринко Арсић Ивков, Мирослав Јосић Вишњић, Миленко Попић. Неколико година касније њима се придружује Давид Кеџман Дако, Миро Вуксановић. У том сомборском културном миљеу су професори Александар Владисављевић, Јован Стричевић, Драгољуб Гајић, и сви се они окупљају око часописа Домета - да не правим сада да подсећам на догађаје даље да се вратим на Лазу Костића. У Српском народном позоришту у Новом Саду редитељ Јован Коњовић у октобру 1951. године поставља драму Лазе Костића „Максим Црнојевић”. Богдан Богдановић, мој отац, глуми контроверзни лик Максима. Драма Максим Црнојевић – пише Исидора Секулић – не потиче из

историје већ из наше народне песме. Лаза Костић чита грчке трагедије и римске писце у оригиналу и зато га не треба тумачити путем паралела са драмама Шекспира већ кроз антички агон, кроз директ античку трагедију Антигоне Софокла, Еурипида. Само десет година касније водио сам дуге разговоре са оцем о стиху Лазе Костића и трохејској заснованости Санта Марије дела Салуте (Santa Maria della Salute). Чули смо ту узвишену звуковну матрицу у извођењу, у интерпретацији наше докторке Бранке Огар. И сада долазимо до круцијалног питања које сам сам себи поставио крајем седамдесетих година. Зашто је Лаза Костић изабрао баш ту цркву као свог песничког саговорника? Са намером да схватим разлог одабира цркве Санта Марије сео сам на воз Београд – Венеција код Трста прешао на трасу Беч – Ријека – Беч – Венеција, и серпентинама којима се својевремено Лаза Костић кретао, ушао у Венецију. Данима сам од неколико стотина цркава обилазио оне посвећене Богородици, дакле Санта Марију деи Фрари (Santa Maria dei Frari) мале фрањевачке браће, Санта Марију деи Мираколи (Santa Maria dei Miracoli) – чуда, Санта Марију дел Ђиљо (Santa Maria del Giglio) – љиљана, Santa Maria delle Grazie, Санта Марију де Назарето (Santa Maria di Nazareth), Santa Maria Maggiore, Santa Maria della Salute захвалница на Торчелу (Torcello), острву, гледао сам Страшни суд сличан Страшном суду наше Грачанице, на острву Мурано Санта Марија е Доната (Santa Maria e Donato) гледао сам највиткију скулптуру Мајке Божије. Враћамо се поново Санта Марији дела Салуте. После великог конкурса сињорија Републике Венеције од близу 20 радова изабрала је барокни октогон протумајсто-

ра архитекте Баласара Лонгена, чија централна купола има две подсећам једна мања, метафора је круне Богородице. Скулптуре је био урадио Јусти де Корте, Фламанац у цркви урађеној до 1681. године, годину дана раније умро је архитекта. Тинторето осликава свадбу у кани а Тицијан устоличење светог Марка и Козму и Дамјана све значајне фреске за хришћанство и за православље. Да поменемо и овом приликом оног јадранског пролетера и побуну у раној младости Лазе Костића. Венецијанци су тачно побројали у пешчани муљ лагуне побијено је 1156650 великих дрвених трупаца, 1156000 да би се на те ступце ставиле камене плоче, а на камене плоче да би сазидала Санта Марија. Врло су интересантне камене скулптуре које је Корте урадио. Убеђен сам да је међу скулптурама анђела на фасади волута цркве Лаза Костић угледао анђеоско лице вољене Ленке као и своје међу пророцима и еванђелистима. Ја сам видео Ленкино лице. А сада, на крају, неколико речи о последње три строфе, о ватромету боја, о Вагнеровом крешенду, о космичком рађању Супернове, о нечему што није забележено до сада у српској љубавној поезији. Знамо за писмо Лазе Костића Јовану Дучићу у којем му тражи да му преведе неколике стихове из раја Дантеа Алигијерија. Матрица јесте иста, можемо да констатујемо али енергија сусрета је другачија у Дантеа Алигијерија од Лазе Костића. У рају песника Вергилија дочекује бестелесни водич који је део узвишене небеске литургије попут византијских фресака у Пећкој патријаршији. Присетимо се шта у Civitas Dei свети Августин каже. Каже да су осећања телесна осећања несумњиво јача у рају него у овоземаљском животу. И ту нам помаже један лати-

ноамерички писац Хорхе Луис Борхес превођен код нас веома и читан. Писац који нам каже да Вилијам Блејк не би имао онакву снагу и дубину без Емануела Сведенборга, који је штампао у Лондону 1758. на латинском књигу „Небо” са својим дивотама и пакао. Лаза Костић је читао и изучавао Сведенборга како нам каже његов стих:

*„У нас је све као у мужа и жене”
Наглашавам „као у мужа и жене”.*

А сад, шта Сведенборг каже у поглављу о браковима у небу у 367. ставу пише: „Брак у небу је спајање два ума у један а у 382. Поглављу каже: „Због тога супружници који живе у правој брачној љубави уживају небеска задовољства, видео сам је представљену као девицу неизрециве лепоте окружену блиставим, беличастим облаком. Осећања и мисли те љубави представљени су дијамантским аурама које трепере као рубини то све из пријатности која делује на унутарње стање њихових умова” итд. Читајте Сведенборга. Да приводимо крају ово кратко излагање, Емануел Сведенборг верује у своју визију. У ономе што пише, Лаза Костић веровао је Сведенборгу и његовом рају, у том рају видео је своју пропуштену шансу, видео је своју другу шансу да у том рају живи са Ленком. Веровао је у своју визију. Ја верујем у визију Сведенборга и верујем у визију Лазе Костића, верујем у снагу и моћ поезије. У Кумранским списима, превод Еугена Вербера каже се да је борба синова светлости са синовима таме непрестана. Ми, песници, вечерас овде смо на страни синова светлости. Ми смо синови светлости.

А сад неколико песама. Не могу а да не почнем управо оном песмом „И видех књигу”:

*И видех књигу како лети
у њој побројане све птице
инсекти, рибе, биље;
име јој је: чувар речи.*

*И видех књигу како лети
у њој забележени сви гласови,
звуци таласа, грома;
име јој је: хармонија васионе.*

*И видех књигу која лети
у њој речи сликара
писаца, истраживача;
име јој је: стојим пред истином.*

*И видех књигу која лети
у њој имена свих убица
силника, сањара рата;
име јој је: невера и неистина.*

*Име јој је, туго,
име јој је; боле неизрециви:
заборав историје, младости
скок срца у ништавило.*

Е сад ми дозволите једну песму која је писана пре 40 година, укључена је у моју трећу књигу „Очева воденица”:

Обноћ је отац развлачио тешку

сомотску завесу потпаљујући
ватре под њом,
обдан је постављао слику на небо
довикујући мајци из висина
да боље придржава лестве —
заборављајући на воденицу.

Најстарији брат, Саво, обучен у додолске
хаљине играо је око жрвња
кидајући наруквице и перле са врата —
шум раста зелене светлости укорак га је сусти-
гао.

Други брат, Симо, усамљивао се
у некој од ивичних просторија
и док је прелазео из угла у угао зграде
тако се и воденица ваљала — а врата су се
истом као велико зачуђено око отвараола и
затварала.

Ненад и сестра Нада
у блату копају руне, завирују у њих:
мртваци опште међу собом
свирајући у картонске инструменте;
а наизменце им иза леђа
лутке од блата оживљавале.

Обноћ је отац развлачио тешку
сомотску завесу потпаљујући
ватре под њом,
обдан је постављао слику на небо
довикујући мајци из висина
да боље придржава лестве —
Заборављајући на воденицу.

*У невиду презреног маслачка
секиром лупам лед на реци:
о, мајко на штулама
И река је насликана, неће ни месар
Најлепше комаде леда откупити.*

А сада песме које ће бити укључене у моју
најновију књигу.

Сврати у Хиландар, понекад

*Сврати у Хиландар, понекад
Предрагу Драгићу Кијуку
Знам да ти се у глави смирио
онај разорни притисак,
од којег уместо суза из очију капље крв
Сврати у Хиландар, понекад*

*Твоја књига у излогу
Српске књижевне задруге
дуго ме задржава ноћу,
излиштавам примерак код куће
(поклон породице)
Сврати у Хиландар, понекад*

*Сигурно си већ прочитао
превод Библије светог Јеронима
заточен у затуреним просторима
Петрове столице,
за којим си толико трагао
Сврати у Хиландар, понекад*

Наш сусрет није никада заказан,

о њему брине Хронос,
о њему брину небеске бунарџије
што изводе воду на оба света
о њему брину недовршени рукописи
књига без аутора
Сврати у Хиландар,
Понекад.

Сврати у Хиландар,
ја ћу бити међу радницима,
који обнављају зидове
додаваћу храстове греде и опеку
ти се одмори у лицу Свензорних задужбинара,
продужи дуговечност Савине лозе,
Сврати у Хиландар, понекад

Без журбе заспи над књигама у библиотеци
над старим рукописима
сад када је све време твоје
Сврати у Хиландар, понекад

И ево на крају мени драги:

Док сам пио из ове чаше
Чекајући те,
Гледао сам те за суседним столом како Ољи
Ивањицки казујеш стихове Пушкина,
Пастернака,

Осипа
Објашњаваш јој ширину руске душе
Док су вас Милован Видак и Драган Лубарда
тражили по Прешерновој клети
У подруму, под липом
Грмечу, Шуматовцу, Коларцу, Три шешира

*Изналазећи Марију Чудину и Леонида Шејку
како на длановима међу флашама розеа
Гледају рађање паралелних вулкана
Оља те је одвела међу духове
књига у темеље шестоаприлске библиотеке на
Косанчићевом венцу
Ти си је, небесницу познавао у зеленој свили
Она тебе у тропрегу саоница са санктпе-
терсбуриким проспектом
Док прапорцима кристалну божићну ноћ
на ветру...*

Транскрипт говора Лазе Лазића

Хтео сам на овом месту и овом приликом да прочитам један део из свога натписа о Лази Костићу. Говорити макар и свечаним поводом овде у Сомбору о Лази Костићу, ту где је тежиште његовог бачког и војвођанског завичаја а зацело и средиште културне неге, спомена и сећања на овог великог песника целокупног српства, ту у граду који сам одише успоменом највећег свог грађанина у последња два века захтева уједно и поштовање добре академске конвенционалности те обичаја да се и овога пута чује оно што већ сви знају а такође и да се говори у част добре и свима схватљиве навике лепо обележеног празника. Парадоксално је, међутим, овде то што је Лаза Костић као песник и као човек једна од најнеумеренијих, најнетрадиционалнијих, најнеуклопљивијих личности у нашој књижевности, најнеочекиванији слободни дух у сржи поезије као такве и једна од најнесталнијих појава што се тиче места боравка у нашој културној и политичкој историји. Тај политички практичан ум живео је највише у облацима. Лаза Костић као песник дочекан је у своје време највећим неразумевањем и одбојно од стране неких корифеја наше уметничке критике баш због своје разбарушености, због непошто-

вања књижевно-историјске мисли и праксе доба, а био је опет вољен, признаван, уздизан и хваљен због свог најчешће декларативног иако праведног, родољубног става. У чему је овде раздор? У томе што је Лаза Костић - волео бих да употребим реч искључиво - песник и тако се према тој одредници има разматрати и тек онда *post festum* он је историјска личност, политичар, дипломат, правник и странчарски активист, на чему се највише задржава стара и данашња академска наука. Е да би се његовим животом и делатношћу националисте и будиоца народне свести обасјало цело његово песничко дело. Не. Жив човек, нажалост и песник мора додуше живети у свом политичком добу и понашати се у њему како мора, јер човек нема другог доба, али као песник, као велики песник он разара своје сопствено време. Песник није тумач свог времена, није му његово време тутор ни послодавац. Песништво је, иако је у служби нечега, у служби трајности, дакле једног апстрактног доба које још не постоји нити је постојало. Песник је творац времена и његовим делом има се време тумачити а не обрнуто. Све оно чиме је Лаза Костић као песник, драматичар, филозоф и мислилац испадао из свога времена, његова арс поетика, његова проширена мера и у стихотворству и у језику и у хуманим идејама, сав тај раскуштрали, непопустљиви пламен, талас његовог речника и поетског мишљења изнад сваке конвенције, заправо суштина његове уметничке вредности. То је певање на крилима времена које ћемо тек упознати, поетска реч каква се касније потврдила и изнела свуда у светској поезији као партиципација будућих песничких мерила и мелодије светске поезије. Она реч коју је као пежо-

ративно, као дисквалификативну о Костићу изрекао Љубомир Недић, поред Скерлића који је највећи оспоравалац вредности Костићеве поезије, одредба да је Лаза пуст заправо је највећа похвала овом јединственом песнику у нашој по себи можда подосадној лирици. Лаза Костић је пуст, то је тачно. Ред је да ово наше време схвати да је ова Недићева покуда у ствари велика похвала једном слободном стваралачком духу. Ако би ишли у ову фусноту онда би навели да иако веома разуђен у српском народном говору, придев пуст са десетинама значења превасходно значи незадовољан, занесен, својеглав, непослушан, непопустљив, онај који је - како би рекли Сомборци - осим света потпуно из разних разлога неуклопљив у рационална правила али и луд. Ако је до карактера, стара војвођанска народна одредба о нашем човеку без обзира на његову народност, класу, сталеж и образовање па и темперамент јесте придев честит, придев који је данас заборављен. Ако је човек честит, сматра се у Сомбору и дан-данас, то је уједно и његова врлина коренита. С њом као с трајним одликовањем иде човек кроз све слободно, има своја убеђења, можда и погрешна, али по чијем суду погрешна, цени вредности које су њему најближе, трпи све спољне чак и унутрашње промене или се влада по критеријуму честитости. Хтео бих, и у овоме раду помињем и Лазу Костића као филозофа. Лаза Костић је филозоф и то не млад и једноставан. Његови коментатори, професори универзитета и други ауторитети и сјајни људи наглашавали су то на разне начине. Међутим, Лаза Костић као историјска личност и као чудесна појава и као песник неколико најзапаженијих песама у нашој књижевности, он је као

нешто споредно филозоф. Човек који је био правник, који је био ректор, који је био партијски вођа, који је основао Омладину српску, који се селио у својим боравцима, који је био у Црној Гори где није могао остати, који је био у Србији која га није хтела прихватити – о свему томе постоје документа - био је итекако филозоф. И зашто то треба нагласити кад је некоме човеку довољно да буде велики песник? Због тога што се тумачи погрешно. Тумачи се као неки кантовац или хегеловац са неком намером да се набаци нека традиционална слика његовог филозофског мишљења. Све је то погрешно. Задржавам се на томе што је о његовим филозофским делима између осталих, а најбољу књигу са том темом написао такође један Сомборац. То је Предраг Вукадиновић из сомборског Прњавора који је написао студију о Лазу Костићу, о филозофским његовим делима. И користим прилику да се овде сетимо незаслужено заборављенога Предрага Вукадиновића који је умро млад а који је био један од најумнијих људи које сам ја знао. Он је приказао Лазу Костића као хераклитовца, као човека који је схватио бит људског мишљења старију од деветнаестовековних система ма колико они били велики. Он је био хераклитовац, и он је уочио у Лазе Костића и у песмама и у делима основни елеменат страст, непрекидну борбу елемената без икакве пристрасности, у овом резултату тих радова он је рекао да се свет и у физичком смислу и у духовном смислу састоји од сталне битке и сталних различитих исхода те битке. Наравно, не можемо се у овоме кратком излагању задржавати на томе. Помињем још једанпут јер сматрам да је заслужио. Вукадиновић који је био обичан професор у Гимназији,

ја кажем обичан, био је један од најбољих професора и који је написао и друге радове, а најлепши се бавио Лазом Костићем. Као што знате Лазом Костићем су се бавили и други људи у нашој историји књижевности. У нашој текућој књижевности и данас има великих противника уметничке вредности Лазе Костића. Међутим ако прочитамо Исидору Секулић, ако прочитамо књигу Станислава Винавера која је једно велико дело онда можемо слободно оставити да буде тако, нека не буде једногласан суд. То у историји књижевности једног народа много значи. Оно што је унисоно признато или јединствено одбијено, то изазива неку сумњу. Наравно, као што је овде једна госпођа говорила о језику Лазе Костића, то је јако, јако добро. Међутим, ја хоћу да наведем и навео сам у овоме раду да ниједна сложеница, језичка кованица коју је направио Лаза Костић без обзира на порекло, ту се слажем, није алогична, није сметња него је она напротив обогаћење, слобода језика што неки савремени песници које исто наводим, нећу сад да се много задржавамо, данашњи рецимо Мирослав Тешић је један од највећих живих песника. Прочитате песме овога поменутога песника ви видите исти онај дар који извлачи а то је поента мог излагања о Лазином језику да је Лаза узимао све своје речи из народног језика. Наравно народни језик се као и сваки језик састоји и од много варварица као што знамо. И на крају, нисам хтео да вам све читам, хтео бих ипак да прочитам један крај поуке: „Уосталом увек сам педагошку страну упућивања нарочито младог нараштаја на лепоту и вредност поезије на српском језику и језицима сродних народа који језици сви извиру из српског усмеравао не на лек-

ције из живота писца, не историје и теорије књижевности него најпре и највише на самостално читање”. Дакле, ја упућујем све оне који се другују са поезијом било да пишу или читају да је читање најважније. То можете осетити приликом студирања. Што сте више прозрели у ствар, ви сте открили не неку своју истину, научну тезу него сте продрли у језик и осећање кад је реч о поезији самога песника. Без читања нема ни разумевања ни времена ни песника. Зато, треба се усамити и продирати у смисао, у осећање и дубок захват песников у душу ствари, то је боље од сваке лекције или пригодног говора. Поезија је душа човека, она душа која се као и у случају Лазе Костића претворила и упила у нашу сопствену душу. За мене је најбоља песма наше заправо врло старе књижевности она Лазина упитна, горка, готово ламентативна песма љупке и мајсторске форме а потајно и љубавна песма. То је општепозната Лазина песма набијена музиком, смислом и тајном - песма „Међу јавом и међ сном”:

*„Срце моје самохрано,
ко те дозва у мој дом?
неуморна плетисанко,
што плетиво плетеш танко
међу јавом и међ сном.*

*Срце моје, срце лудо,
шта ти мислиш с плетивом?
Ко плетиља она стара,
дан што плете, ноћ опара,
међу јавом и међ сном.*

*Срце моје, срце кивно,
убио те живи гром!
Што се не даш мени живу
разабрати у плетиву
међу јавом и међ сном!”*

Свечана скупштина поводом 170 година од оснивања читаоничког друштва

Српска читаоница „Лаза Костић” у суботу 07. 11. 2015. је свечаном седницом Скупштине обележила 170 година постојања. Том приликом додељена су и признања. Програм је припремио и водио Владимир Јерковић, председник Организационог одбора Обележавања 170 година оснивања Српске читаонице „Лаза Костић” и потпредседник Српске читаонице „Лаза Костић”, и том приликом је рекао: „У жељи да представим важно и не изоставим оно неизоставно навешћу то да СЧЛК од прошле године опет представља једно од централних стецишта културних програма, квалитетних трибина, занимљивих излагања, представљања и пројекција, концерата и других активности, али оних активности које, истини говорено и пред правдом Бога изјављено, понајвише остварујемо као последицу друштвеног капитала и симболичког капитала којег имају и они који су у читаоници и они који са њом сарађују. То конкретно значи да имамо добре сараднике у појединим градским установама али и да имамо осведочене пријатеље и партнере попут ЗУС „Коријени”, попут Кола српских сестара, са СПЦО континуирано имамо свакогодишње контакте

и сарадње, а ту су и одређени појединци, друга удружења и институције вредне помена, а међу њима ГБКБ у Сомбору. Циљеви читаонички, онако данас читавши их у најзначајнијем нам Уставу, романтичарски приказују оно што наш савременик данас са сетом чита. Циљеви читаонички нису мењани нити ће бити промењени, будући да ће потреба за остваривањем истих у заступању, промовисању, заштити и популаризацији српске културне, научне и уметничке баштине и свега онога специфичног а традиционалног за Србе настањене на овом поднебљу, увек бити присутна, а у овим временима и нарочито изражена. Наиме, ту је приоритетна потреба очувања заједништва, које нам недостаје, док постизање циљева, још првобитним Уставом читаоничким одређених, наш је задатак. Као најстарије активно друштво у овом граду, ми читаоничари представљамо, требало би да представљамо, високосвесне појединце који се удружују у духу грађанске друштвене свести али на темељима толеранције, разумевања и разборитости и све у циљу чувања сопствених одредница идентитета којег препознајемо као аутентично српским”.

Свечана седница Скупштине Српске читаонице „Лаза Костић” одржана је у дворници, која од 7. новембра носи име Сава Стојков. Тиме је одата почаст покојном сликару и члану Српске читаонице, који је насликао портрете знаменитих чланова тог друштва, изложених управо у сали која сада носи његово име. Међу гостима на свечаној седници био је и академик Миро Вуксановић, редовни члан Српске академије наука и некадашњи управник Градске библиотеке „Карло Бијелички”.

„Српске читаонице су осниване половином 19. века на територији данашње Војводине по угледу на бечке и пештанске касине и то су заправо били културни центри Срба у то време. Углавном су те читаонице касније прерасле у библиотеке. Једина која је остала под тим именом и једина која чува тај основни циљ, јесте Српска читаоница у Сомбору, која је добила име по Лази Костићу, који је био њен председник у време када је написао своју песму *Santa Maria della Salute*. Сомборска Српска читаоница „Лаза Костић” је једна од најзначајнијих установа у овом граду са дугом и лепом традицијом, која је очувала изворни принцип за њено оснивање”, испричао је академик Мирко Вуксановић.

Седницом је председавао председник Скупштине Српске читаонице „Лаза Костић” проф. др Милош Петровић, који је казао да је сомборска Српска читаоница важан део српске културе. „Част ми је и понос да седим на истом месту на којем је седео и Лаза Костић и обавеза да Српска читаоница опстане и траје и служи својој сврси: да граду Сомбору, Србији и целом српском националном корпусу даје оно што је давала и у претходна два века, о чему сведоче портрети знаменитих чланова. У току ове и прошле године извршили смо кадровско подмлађивање. Надамо се да ће у будућности све више младих људи долазити у Српску читаоницу „Лаза Костић”, јер треба бити свестан да је она један од извора и баштиника српске културе на просторима Војводине, а верујем и шире”, рекао је проф. др Милош Петровић, председник Скупштине Српске читаонице „Лаза Костић”.

„Српска читаоница је и данас стециште сомборских Срба, што је и била претходних 170 година, место за окупљање и неговање традиције. Надам се да ћемо успети да је очувамо још 170 година. Надамо се да ће у будућности она бити значајнија институција за локалне, покрајинске и републичке власти, које се до сада према њој нису односиле као према свом детету, него више маћехински”, казао је председник Управног одбора Српске читаонице „Лаза Костић” Петар Арамбашић.

Интонирање Химне Републике Србије на почетку свечаности

Бројне званице и званичници на Свечаној скупштини

Поздравни говор потпредседника Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору

Свечано обраћање скупу: реч председника Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору г. Петра Арамбашића

Образложење предлога именованја Дворнице у Дворницу „Сава Стојков”: реч председника Скупштине Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору др Милоша Петровића

Обраћање свечаном скупу: реч академика Мира Вуксановића

Заједничка слика добитника Повеља захвалности

Слава Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору

У недељу 13. 12. 2015. г. Српска читаоница „Лаза Костић” у Сомбору приредила је окупљање чланства и пријатеља поводом читаоничке славе Св. Андреја Првозваног. Наиме, приликом освећења објекта изграђеног пре готово 130 година, тога децембра за Св. Андреја посвећен је читаонички дом и од тада се слави овај светац, читаонички заштитник. Бројне су званице и гости присуствовали славском обреду, а окупљенима се обратио председник управног одбора г. Петар Арамбасић и овогодишњи кум славе г. Зоран Вујовић.

У години јубилеја читаоничког, 170 година од оснивања овог најстаријег активног друштва у Граду Сомбору, на овај начин заокружена је целина планираног за ову годину, а што је представљало континуирано и готово сваконедељно обележавање великог јубилеја приређивањем представљања књига, организовањем трибина, пројекцијама филмова, сусрета и др. Са сигурношћу сада можемо тврдити да овај концепт јесте остварио задати циљ, а да је читаоница поново постала једно од градских културних стецишта, о чему објективно сведочи сам број организованих програма у читаоници који је превазишао укупан

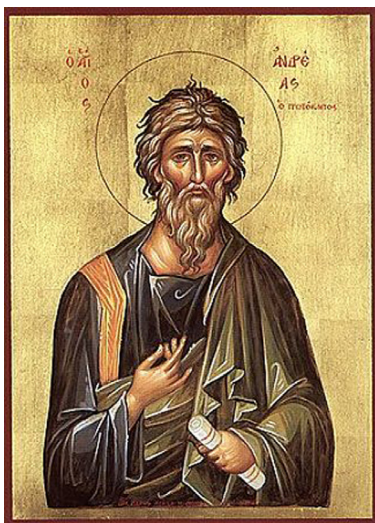
број приређених дешавања у протеклих неколико деценија заједно узевши. Исто, када је реч о издавачкој делатности, важно је навести да је читаоница ове године по трећи пут реализовала своју традиционалну књижевну манифестацију под називом Дан Лазе Костића када је објављена књига лауреата српског песника Лазе Лазића, те да је у протеклих годину и по дана објављена четвртина од укупног броја књига издатих за цео период постојања. Поред тога, г. Милан Војновић је привео крају књигу о историји читаоничкој, а г. Владимир Јерковић, завршава са приређивањем првог Годишњака српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору.

Како је овде реч о томе да се по први пут у неком издању пише и о читаоничкој слави, није на одмет и читаоцу представити Св. Андреју Првозваног, односно у краћим наводима описати овог свеца.

„Свети Андреј¹ је био родом из града Витсаиде. Отац му је био Јеврејин Јоне, а брат апостол Петар. Свети Андреј Првозвани је био ученик Светог Јована Претече, али од оног тренутка када је угледао Исуса Христа, пође за њим као први апостол, те се стога и назва Првозвани. Он затим приведе и свог брата Симона (Петра) вери хришћанској. По занимању је био рибар, али на позив Исуса Христа, баца мреже и пође за Њим, након чијег васкрсења и вазнесења прими као и остали апостоли Духа Светога. Проповедао је у

¹ За овај датум везани су бројни значајни датуми из српске националне историје, а од тих издвајамо следеће: На Светог Андреја 1806. год. у Првом српском устанку град Београд је ослобођен од Турака. На Светог Андреја 1830. год. одржана је Велика народна скупштина у Београду. На Светог Андреја 1858. год. одржана је Светоандрејска скупштина у Београду.

многим земљама, а између осталих у: Витинији, Византији, Тракији и Македонији, Тесалији, Елади, Ираклији и Амастриди. Прево је многе народе у хришћанску веру, поставио многе свештенике и епископе. У Кијеву је побо Крст на висини и прорекао сјајну будућност хришћанском народу Русије.

Свети апостол Андреј

Проповедајући Христово Еванђеље, он претрпе многе недаће и невоље, али је остао непоколебљив у својој вери. Својим чудесним моћима исцелио је многе болесне, међу којима и жену царског намесника у граду Патри, коју он подиже из постеље, те она прихвати хришћанску веру. Силно се разгневи на то намесник Етеата и нареди да се свети Андреј разапне на крст и избоду копљима, што и би учињено. Али ни тада није одустао

свети Андреј, већ је онако рањав и измучен и са крста делио народу корисне поуке, проповедавши веру хришћанску. Јер не плаши се он смрти, по дрскости, но по вери, јер смрт праведних је драгоцен, а смрт грешника је љута. Усредно се молећи Богу, своју душу му је предао у 62. години живота. После више година његове мошти су пренете у Цариград у храм Светих Апостола. Његова глава се налази у Риму, а једна рука у Москви, док се део моштију налази у манастиру Светог Апостола Андреја у Кефалонији (Грчка). Како је за живота исцељивао убоге и болесне, тако је настављено и након његове смрти са деловањем његових чудесних моштију. Он помаже свима, који у невољи и болести траже помоћ од њега.”²

2 Извор: http://www.spc.rs/sr/sveti_andrej_prvozvani_0 Званични сајт Српске православне цркве.

Издавачка делатност Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору

Српска читаоница „Лаза Костић” У Сомбору се и у 2015. години јавља као издавач, односно суиздавач са другим кућама. Подсетимо се само на то да је у току прошле, 2014. године, објављена књига „Значај породице Радишић” за историју Сомбора, ауторке проф. Лепосаве Кљајић. У току исте године прва књига у едицији „Венац Лазе Костића” је публикована. Реч је о роману под називом „Река за један дан”, аутора Давида Кеџмана Даке. У току 2015. објављена је књига реномираног српског песника Лазе Лазића под називом „Живот не пролази”. Ове године у суиздаваштву читаонице и Градске библиотеке „Карло Бијелички” у Сомбору објављен је и „Каталог значака фудбалских клубова у Војводини”, који је приредио г. Петар Арамбашић. Снимљен је и документарни филм под називом „170 година Српске читаонице Лаза Костић”, за који продукцију потписују Петар Арамбашић и Владимир Јерковић. Партнерством 156 година живеће установе културе, наше Градске библиотеке, и 170 година живућег друштва читаоничког, дошло је до рехабилитације издаваштва, као једног од приоритетних циљева читаонице. Међутим, оно најважније јесте реиздање

списа, филозофског списа аутора Лазе Костића под називом „Основно начело - критички увод у општу филозофију”, које је први пут објављено од стране Матице српске 1884. године. Ово издање наишло је на позитиван одзив читалачке публике, а промоција је најављивана и у водећим новинама и листовима у Републици Србији док су Радио-телевизија Војводине и РТС извештавали о овом издању. Више о садржају дела, мотивима реиздања и новим виђењима можемо прочитати у тексту саопштења за медије које је градска библиотека пласирала 15. 10. 2015. године.

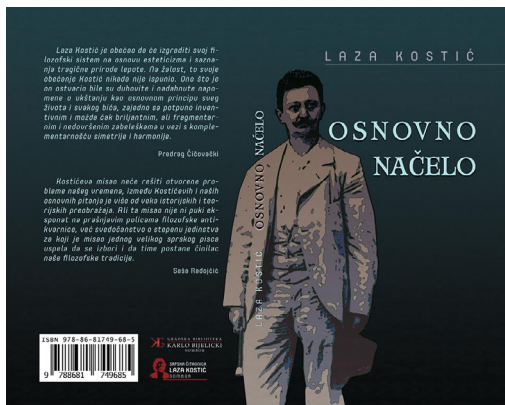
У саопштењу је наведено: „У Српској читаоници „Лаза Костић”, у среду, 14. октобра 2015. године, представљена је књига Лазе Костића „Основно начело - критички увод у општу филозофију”, која је објављена поводом 170 година од оснивања Српске читаонице „Лаза Костић”, у издању Градске библиотеке „Карло Бијелички” и Српске читаонице „Лаза Костић”.

Владимир Јерковић, директор Библиотеке, је овом приликом најавио да ће ово издање бити пропраћено још једним издањем на енглеском језику у засебној књизи, те да ће на тај начин ово Костићево дело бити по први пут приступачно ширем читалаштву, а на светском језику, што ће значити доступност филозофског списа и онима којима је филозофија позив, али и свима другима који проучавају, или једноставно читају Костићева дела.

Лаза Костић је обећао да ће изградити филозофски систем на основу естетицизма и знања трагичне природе лепоте. Нажалост, то своје обећање Костић никада није испунио. Оно

што је он остварио биле су духовите и надахнуте напомене о украшавању као основном принципу свег живота и сваког бића, заједно са потпуно инвентивним и можда чак бриљантним, али фрагментарним и недовршеним забелешкама у вези са комплементарношћу симетрије и хармоније – рекао је др Предраг Чичовачки, професор филозофије на колеџу Холи Крос у америчкој држави Масачусетс.

Проф. др Саша Радојчић о књизи каже: „Костићева мисао неће решити отворене проблеме нашег времена, између Костићевих и наших основних питања је више од века историјских и телолошких преображаја. Али та мисао није ни пуки експонат на прашњавим полицама филозофске антикварнице, већ сведочанство о степену јединства за које је мисао једног великог српског писца успела да се избори и да тиме постане чинилац наше филозофске традиције.”

При речи о књигама и издаваштву, овом приликом најављујемо и књигу на којој ради наш уважени и неприкосновени завичајни историчар и хроничар, г. Милан Војновић. Наиме, г. Војновић пише историјат читаонице надовезујући се на књигу Радивоја Пластишића објављену шездесетих година прошлог века. Књига неће бити завршена до свечане скупштине 07. 11. 2015, али ће до наредне, а предстојеће нам, редовне скупштине у марту месецу 2016. године бити завршена и представљаће први комплетни преглед читаоничког живота и рада. Као што смо на почетку навели, г. Војновић заиста има потешкоћа у сакупљању података релевантних за његову књигу, а који недостају, остају нерпиступачни или их једноставно нема, јер или није ажурно бележено оно најважније, или су, ако су постојали, ти рукописи нестали. Да се то не би догодило у будућности, покренули смо овај „Годишњак”, који ће наравно да превазилази тај првобитни задатак, тако што ће се на страницама „Годишњака” налазити есеји, радови, студије и друга описанија читаоничких пријатеља и сарадника.

Лаза Костић и светска филозофија

*Ево Цар твој иде теби кротак,
и јаше на магарици...
Јеванђеље по Матеју 21:5*

Уочи Божића 1887. године, у бечком Научном клубу непознати аутор је говорио о релативно езотеричној теми. Тема ја била: „О женским карактерима у српској народној поезији”. Предавач је био Лаза Костић, 36-огодишњи песник из Србије, једва познат шачици Срба који су у то време живели у Бечу. Његово предавање је одржано на централној бечкој позорници. Публика која је посећивала предавања у том клубу се углавном састојала од водећих научних глава и уметничких душа Беча, уз понеке заинтересоване госте који су се у престоници нашли у пролазу.

Оваква предавања бивају после много година запамћена само у једном од следећа два случаја: или су била потпуни промашај, или несумњив успех. Српски представник у клубу, Коста Цукић, који је на иницијативу песникову убедио вођство клуба да организује то предавање, плашио се

најгорег. Његов страх је био толики да је молио већину Срба који су живели у Бечу и који су могли бити заинтересовани за овај догађај да се не појаве на предавању. Кад се предавач попео за говорницу могао је одмах приметити готово потпуно одсуство Срба међу публиком. Од оне шачице Срба који су се тамо појавили, „један старији члан српске интелигенције видим како је тамо на крај реда скуњио се, покрио оберучке лице, па за том поузданом оградом чека сву срамоту којом ће се погрдити Српство мојим говором пред отменом јевропском публиком”.

Испоставило се да је говорник био на висини задатка. На течном немачком језику, говорио је више од једног часа о племенитости женских ликова у српској литератури, правећи поређења са делима Дантеа, Шекспира и Гетеа. Благо запостављано вековима говорник је изнео пред очи компетентних европских судија. А чим је завршио излагање, они су га наградили мноштвом радозналих питања и неподељеним похвалама. Испоставило се да је догађај имао огроман успех.

Говорник, Лаза Костић, успео је да живим бојама наслика идеализам који прожима српску народну поезију; успео је да прикаже судбине мушкараца и (углавном) жена чији је смисао за оданост и правду остао непомућен чак и у суочавањима са највећим и најсудбоноснијим препрекама које им је живот постављао. Својим племенитим стрпљењем и упорношћу, својом патњом и жртвом, ти ликови мора да су изгледали страно европској публици, али је ипак било нешто неодрљиво привлачно у њима.

Ево једне од илустрација коју је Костић ко-

ристио да би расветлио контраст са добро познатим европским моделима. У Шекспировој драми, Ромеови родитељи су му изабрали младу; међутим, када он угледа лепу Јулију, његова жудња за њеном лепотом га наводи да остави младу њему намењену и тражи само Јулију. Љубав Ромеа и Јулије коначно – и неумитно – води ка добро познатој трагедији.

У српској песни „Омер и Мерима” догађаји се одвијају слично – а ипак различито. Њих двоје се воле, али Омерова мајка није задовољна његовим избором. Она сређује да се њен син ожени лепом и богатом Фатимом. Када су прве брачне ноћи младожења и млада по први пут остали сами, Омер не може а да не примети да је Фатима лепша него његова Мерима. Упркос том сазнању, Мерима је та која је у његовом срцу, и те исте ноћи Омер умире од туге за девојком коју воли и коју никада неће моћи звати својом. Мерима сазнаје ту страшну вест тек кад колона са Омеровим мртвим телом пролази крај њене куће. Она је зауставља и тражи да се ковчег отвори, да би могла свог вољеног Омера последњи пут да види и први пут пољуби. Видевши га и пољубивши га, она се сруши мртва. Својом смрћу, она се придружује свом драгом, да од њега никад више не буде растављена.

Препознајемо у оба дела веома сличан мотив љубави која води у смрт, али постоји и важна варијација. Како је Костић указао, у *Ромеу и Јулији*, радња иде од „ока ка срцу”: кад Ромео једном угледа Јулију, он више није у стању да своје срце поклони било којој другој (укључујући и ону којој је обећан). У Омеровом случају, радња иде „од

срца ка оку”: Фатима може бити и стотину пута лепша него Мерима, али Мера је та којој је Омер поклонио своје срце и никаква друга лепота овог света не може променити његов избор.

То је фасцинантан заокрет, чији се главни обрт такође налази и у основи Костићеве најзначајније филозофске расправе, „Основно начело”. Али рецимо прво пар речи о овој запостављеној расправи и њеној историји пре него што препознамо тај заокрет у њој. Европска филозофија тог доба била је дубоко повезана са природном науком, и оно што је око науке омогућило људима да „виде” утицало је на ток филозофског мишљења. У Енглеској, као и на европском континенту уопште, најважнији научни развој био је подстакнут Дарвиновом теоријом еволуције, која је филозофски концептуализована помоћу Милове индуктивне логике; а тамо где је недостајала евиденција (у смислу фосила који нису били нађени), недостатак је надомештен магијом утилитаристичког размишљања. Тврдило се чак и да је сама еволуција вођена утилитаристичким мотивом „опстанка најспособнијих”.

У Немачкој, увек мање практичној и више спекулативној, водећа научна преокупација била је „психофизика” са својом квазинаучном постулацијом „етера”. У филозофији, према Костићевом тумачењу, главне теме су биле Лајбницово учење о престабилираној хармонији, Кантово младалачко сањарење о интелигентном животу на другим планетама Сунчевог система, и Шопенхауерова метафизичка „воља” која је наводно одређивала ток развоја света.

Премда је Костић био фасциниран тим по-

кретима, премда је и сам несумњиво гајио амбиције да развије обухватан научно-филозофски систем који би се уклапао у те европске струје и допринео њиховом даљем развоју, он је на крају остварио нешто сасвим другачије. Не, он није могао следити Дарвина по Галапагосу и многим другим од Бога заборављеним местима трагајући за недостајућим фосилима. Нити би он траћио своје време у загушљивим лабораторијама, експериментишући са мерљивим својствима наводне универзалне супстанције, етера. Оно што је обећао јесте да ће изградити свој филозофски систем на начин који не би водио нити ка емпиријском утилитаризму, нити ка спекулативном трансцендентализму. Тај систем би био изграђен на основу естетицизма и сазнања трагичне природе лепоте. Све што је, међутим, он остварио, биле су неке духовите и чак надахнуте напомене о укрштању као основном принципу свег живота и сваког бића, заједно са потпуно инвентивним и можда чак и бриљантним, али фрагментарним и недовршеним забелешкама у вези с комплементарношћу симетрије и хармоније.

Као и сви други заступници романтизма, Костић је бунтовник, и он се окренуо, како против опрезног британског здраворазумског резоновања, тако и против немачког одважног спекулисања. Као и други романтичари, био је мање заинтересован за ново а више за старо; трагао је за кореном свих појава. И није их нашао на неком удаљеном Галапагосу, него одмах поред своје родне српске груде – у Грчкој. Трагајући за адекватним коренима он се вратио у прошлост колико је далеко могао, тј. до предсократичара. Код Анакса-

горе, Емпедокла и посебно Хераклита, Костић је открио основно начело већ проглашено као такво од стране тих раних филозофа – принцип динамичан а не статичан; симболичан пре него рационалан; синтетички, не аналитички; који задовољава све наше људске функције а не само чула или ум. Код тих раних мислилаца и песника – јер они су били и мислиоци и песници – пронашао је ту фасцинантну комбинацију моћи мишљења и имагинативног узлета која је постала реткост међу озбиљним европским мислиоцима који, попут Лајбница и Канта, или Мила и Спенсера, пишу безбројне томове учених књига, претрпане „необоривим” рационалним аргументима и „несумњивим” научним чињеницама. За Костићев романтични сензибилитет, наука и филозофија су постале преозбиљне. Изгубиле су сваки смисао за хумор и наклоност ка игри (*Спиел-Триец*).

Уместо последњих научних чињеница и филозофских спекулација које обраћају око и ум, а онда наводно надвладевају и срце, Костић се држао онога што му је већ било у срцу, као и у читавом бићу. Зар није тај принцип уосталом био познат чак и магарцима пошто и они морају да се боре са супротстављеним силама и импулсима? Тек понеки магарац, који би постао превише паметан и рационалан – као чувени „Буриданов магарац” – умро би од глади гледајући у два стога сена испред себе, само зато што нема рационалног разлога да пружи предност било ком од њих.

У европској традицији је увек постојала једна потиснута струја мишљења која никада није добила име или препознатљив назив, и којој никада није било дозвољено да се развија на било

којој катедри неке установљене образовне институције. Па ипак, оних који су се у њој окушавали бар неко време било је изненађујуће много, и није их могуће игнорисати: међу Грцима у ту групу свакако спадају Сократ, заједно са својим противником Аристофаном и следбеником Диогеном; можда овде треба да уврстимо и Исуса, премда би то могло бити оспоравано; међу каснијим интелектуалцима (не водећи рачуна о неком посебном реду), у ту групу без препознатљивих ознака спадају – делимично или потпуно – Еразмо, Никола Кузански, Бруно, Паскал, Волтер, Ниче и Хуизинга; међу ауторима литерарних дела, ту можемо поменути Раблеа, Сервантеса, Шекспира, Попу, Толстоја, Достојевског, и Хесеа – сваки од њих је имао бар дело или два, мање или више значајно, у коме је преступио преко линије општеприхваћеног и није могао одолети искушењу да извргне подсмеху устаљене начине живота и мишљења.

Није сасвим лако рећи шта је то што је заједничко свим поменутиим мислиоцима и уметницима; лакше је увидети њихове „породичне сличности” него понудити дефинитивно одређење њихове програмске оријентације. Ако бисмо покушали да установимо њихову заједничку нит посматрајући вечни сукоб између природе и ума, они су одбили да кривицу пребаце потпуно на нашу наводно „палу” природу и често су указивали на ограничења наших умних способности. Прозлазећи кроз ту листу, запажамо такође не само њихову самокритичну способност да се подсмевају себи самима (као и свим другима и свему осталом), већ и њихова упозорења да не прихватамо последњу интелектуалну и литерарну

моду као апсолутну истину. Они су били „свете луде” који су нас на овај или онај начин подсећали на оно што је свети Петар тако елоквентно изразио: „Зар не претвори Бог мудрост овог света у лудост?” (Прва Посланица Коринћанима, 1:20). Они су нас довели до тога да препознамо колико често ми, култивисане и професионалне индивидуе, прихватимо наш рад преозбиљно, и на крају лично на оног пословичног „магарца који свира харфу”.

Могуће је из живота и рада свих поменутих индивидуа искоренити као несрећна скретања све трагове припадности друштву магараца; такође је могуће третирати готово сваког од њих као поштованог филозофа и традиционално оријентисаног писца. То је управо оно што је са њима учињено у сувише ученом академском окружењу, што је разлог да су магарци-филозофи готово нестали из тог света. Како би иначе магарци-филозофи и могли преживети кад има толико филозофа-магараца који контролишу универзитетске катедре и издавачке куће?

Моја сугестија јесте да Костић такође припада тој традицији магараца-филозофа и да његову расправу „Основно начело” треба разумети у том духу. Не само да се Костић подсмева превише ученим и збуњујуће празним енциклопедијама, Лајбницовом слепилу и Кантовој глупости, Миловим противречностима и Дарвиновој немогућности да природу посматра као створену без предодређених сврха; постоји ту још нешто друго и још важније. При крају, Костић одаје највише признање Виктору Игоу и његовој песми „L'âne” (магарац). Зачуђен неспособношћу таквих позна-

тих критичара као што је Емил Зола да препозна до чега је ту песнику стало, Костић налази у тој песми најбољу илустрацију свог основног начела:

Но све је дубљи укрштај, противност све јача, што се даље упуштамо у читање, управо у проучавање тог чудноватог дела. Кад би критика озбиљно прионула, те би се деда-песник морао бранити, он би смисао свога дела, а својом обичном владалачком краткоћом, по свој прилици овако назначио: „L'âne philosophe et le philosophe l'âne”. Противности у том делу нису можда све јасно једна према другој удешене, мало су тајанствене, магловите, заклоњене, као обично у В. Игоа. Но у самој основној замисли, контраст је тако величанствен да у изради није могао пропасти. Што су јаче укрштене силе, што је жешћи сукоб, што је силнији судар, тим већа мора да је укрштајна тачка, тим шире мора бити укршталиште, тако, да је наличније на какву пукотину него на тачку. Сила је противности и укрштаја у замисли те песме толика, да продире у сав стил, она обаспе сваки стих, сваку реченицу. То је, уосталом, значајна црта у Виктора Игоа и најобилатији извор његове оригиналности.

Дакле, на крају, ми не само да морамо додати Игоово име листи „подсмевача” и „лакрдјаша” – марагаца-филозофа – него сазнајемо и да у Игоовом делу можемо наћи даљу подршку Костићевом основном начелу. Штавише, овде сусрећемо једно величанствено укрштање основног начела читавог космоса, и оних који се подсмевају сваком покушају да се такво начело успостави. И како је

срећан избор Игоове песме као илустрација овога, да бисмо разумели шта је важно, а да се при томе не морамо ослањати на последњу научну и филозофску моду. Филозофи-магарци могу мислити да би Буриданов магарац умро од глади док смишља који стог сена да једе, али то се може десити само у шупљим главама учених академика. Ниједан стварни магарац не би никада умро у тој ситуацији; он би са слашћу докрајчио оба стога!

Чак и магарац интуитивно разуме да се све у природи догађа захваљујући супротстављеним силама, и да се њихов сукоб мора решити или кроз симетрију или кроз хармонију. Нешто образованији магарац, прави магарац-филозоф, можда би то могао да изрази тако да изгледа као озбиљна научна филозофија: „симетрија и хармонија нису ништа друго до допуна, премица, контрола једна другој. Веза је између њих најприснија узајмица. Хармонија је синтеза симетрије. Симетрија је анализа хармоније.”

Лаза Костић није био ни неуспели научник ни неуспели метафизичар. Он је био један од оних магараца-филозофа, у најбољем смислу речи. Сматрајући га оним што није, скривајући његово *Основно начело* у подрумима архива и не преводећи га на било који страни језик, да му се свет не би смејао, понашамо се као они српски чланови у публици 1877. године. Плашимо се скандала, док ту у ствари има толико тога чиме би требало да се поносимо. Попут наше величанствене српске епске поезије, за коју остатак света једва да зна, ова расправа је скривено благо чије је представљање у свету *belles lettres* требало да се догоди много раније.

Разговор са Миром Вуксановићем

(Разговор водио Владимир Јерковић)

Поштовани г. Вуксановић, пре готово три деценије именовани сте за управника Библиотеке Матице српске у Новом Саду. Пре тога живели сте и радили у Сомбору, били наставник прво а онда и директор Градске библиотеке „Карло Бијелички”. Које су Вам најупечатљивије успомене из Сомбора и периода када сте водили ову најстарију установу културе у Граду Сомбору?

Сомбор је град мог „пунолетства”, јер сам тамо био осамнаест година. Тек запослен, млад, радознао, покретан у свако доба ноћи и дана, распеван и веран свакој биртији од „Оријента” до „Последњег динара”, с пријатељима који су умели да се смеју и сваке ноћи Главном улицом шетају, осећао сам се да имам своју сигурну кућу. Нарочито када сам засновао породицу и добио даровиту децу. На послу, најпре у ТШЦ, кратко, и Градској библиотеци, 13 година, у издавачкој тек покренутој делатности, у часопису и на књижевним програмима, у позоришном листу, свуда сам осећао дах некадашње културе. Чинило ми се да свакодневно сретам Лазу, Вељка и Петра Коњовића као и свог пријатеља који је редовно преко пута мојег стана радио у атељеу којег више нема. Као што је друкчије и у његовој Галерији. Био сам

тамо недавно и видео. Међутим, пун одговор на Ваше питање налази се у мозаичкој књизи „Повратак у Раванград”, коју сте с доктором Бербером приказали јавности седам година после њеног изласка из штампе.

Одлазио сам у Читаоницу „Лаза Костић” често. Обезбедио сам да имају библиотекара. Понекад сам тамо имао предавања. Слушаоци би остављали преврнуте карте, прелазили у свечану салу и питали: „Колико ће да траје?” Недавно сам тамо посматрао портрете часника који ни сами себе не би препознали када би однекуд дошли. И прочитао сам у каталогу ироничан текст о главном раванградском писцу. Још Сомбор не зна ко је заправо Вељко Петровић.

С обзиром на Ваше књижевно стваралаштво, на награде и признања која сведоче о вредности Вашег књижевног прегалаштва, шта је то што бисте издвојили као Вама најприснија књижевна остварења?

Прву награду сам добио док сам предавао у сомборској школи. Било је то по народној – прво па мушко. Моја прича „Син” добила је 1975. награду листа Политика. То истичем као литерарни почетак иако сам и раније понешто објављивао. И своју прву књигу сам написао у Сомбору. Штампана је у Едицији Прва књига Матице српске. Лепе су моје сомборске првине у књижевности. Додуше, не смем заборавити да сам с лепотом имао и понеки ружан дођошки или комитетски доживљај. Сад сам само дођош иако бих од 1969. до данас могао већ стећи титулу – нађош. Али, када сам у свечаној сали Жупаније, по добијању НИН-ове награде, доживео свечаност са даро-

вима, осетио сам се као у рођеној кући. Био сам поносан заједно са Сомборцима који то умеју да буду. После су дошла признања за семољску трилогију која је у средишту свега што сам досад написао.

И у периоду пре него што сте постали Управник библиотеке САНУ, били сте готово три деценије Управник Библиотеке Матице српске. У тој улози, по том позиву имали сте прилику упознати се са стваралаштвом и особама које представљају највеће савремене српске књижевнике. Које писце и њихов рад понајвише цените и да ли бисте могли нешто више навести о њиховом раду?

Имао сам срећу да у Матици српској водим њену јединствену Библиотеку, а сада да као покретач уређујем Антологијску едицију „Десет векова српске књижевности” у Издавачком центру. Такве привилегије су ретке и ја се према њима односим као човек који мора радом да их оправда. Док ме питате, на столу су ми прве књиге за седмо коло едиције која излази 2016. Сваке године по десет књига, обимних, антологијских, свечано опремљених, у задатим условима јесу прави подвиг. Лазину и Вељкову књигу већ смо штампали. Према томе, моји омиљени „пријатељи” су најбољи српски писци од Светог Саве до нашег доба. Од њих се не одвајам.

Имајући у виду Ваше искуство и све у чему сте учествовали, организовали и приређивали а и даље чините, шта је то што бисте Ви навели да је кључна улога библиотеке код нас данас?

Не познајем никога ко је без прекида управник библиотеке четрдесет година као ја. И још,

у САНУ сам недавно почео и то ће, надам се здрављу, да потраје. Библиотеке су природна места за писце и њихове књиге. Ја сам ту сам са собом. А пошто ми није још досадило, значи да сам задовољан, мада има још доста недовршеног посла. Као члан САНУ уређујем трибину на којој се приказују књиге академика, Академије и њених института. Одатле бирам наслове из свих области науке и уметности. И уређујем годишњак где су сабране речи изговорене на трибинама. То је школа у којој нема места за понављаче.

Какав је Ваш став у расправи у вези са питањем да ли је латинично писмо део српског наслеђа?

Српско вековно писмо је ћирилица. Историјске околности су нам додале и латиницу, а ми, по познатој и погрешно протумаченој лакој помисли да је туђе и ново увек боље. А није. Нема ништа лепше од онога што смо својом руком створили. Кућу лако продаје онај што кућу није градио.

Када је реч о ћириличном писму шта можете навести у вези са стањем које се тиче свакодневне употребе ћирилице и која је улога државних институција, односно које су то мере и потези које би државна структура могла да учини како би ћирилично писмо било заступљеније и у свакодневној употреби?

Ћирилица је постала код нас живих удовица без заштите. Погрешна је јагма да научимо што више језика и писама, јер нисмо научили свој језик и нисмо сачували своје писмо. Сваки цивилизован народ то држи као први родољубиви задатак. Ми се родољубљу подсмевамо. Не знамо

да држава чврсто стоји ако је воде главне националне институције, а не појединци који су себе претворили у мандатне институције. Према томе, најпре оловку у руке, а ако не помаже има и других оруђа.

Како треба посматрати књижевно стваралаштво на просторима бивше СФРЈ, данас? Да ли је могуће направити једно јединствено тржиште на којем би се појављивало највредније од свих појединачних народа, а на језику који је највероватније свима и разумљив, а да га притом не именујемо ни једном јасном одредницом, па чак ни колоквијално српско-хрватским?

Што је једном пукло не може се поново саставити. Пукла је заједничка држава као да је нисмо имали. Тако и исти језик чији су делови различити. Археолози пронађу парчад ћупа старог много година, сваки део залепе на његово место, али то није онај некадашњи ћуп. Тако данас раде писци с речима истог прекрштеног језика. Може нешто настати, али ће се срушити на мали додир. Уосталом, ко данас мари за књижевност која није у служби дневне политике!

Шта бисте рекли које су то највеће последице Новосадског договора из 1954. год. када је у питању употреба ћириличног и латиничног писма у Србији данас. Односно, које су последице и какве су?

Новосадски договор је историјска чињеница коју сви тумаче како им је воља. Једина је истина да договора није ни било. Неће га ни бити. Било је политике која је мислила да се разуме у сваку струку. Тако је и данас. Све се мења осим тога.

Белешка о писцу

Миро Вуксановић рођен је 4. маја 1944. године у Крњој Јели (Црна Гора).

Објавио је књиге: Клетва Пека Перкова, роман, 1977, 1978; Горске очи, приповетке, 1982; Немушти језик, записи о змијама, 1984; Вучји трагови, записи о вуковима, 1987; Градишта, роман, 1989; Тамоони, поеме и коментари, 1992; Морачник, поеме, 1994; Далеко било, мозаички роман у 446 урокљивих слика, 1995; Семољ гора, азбучни роман у 878 прича о ријечима, 2000, 2001; Точило, каме(р)ни роман у 33 реченице, 2001; Кућни круг, роман у концентричном сну, 2003; Семољ земља, азбучни роман о 909 планинских назива, 2005, 2006 (4 издања у 14.000 примерака); Повратак у Раванград, биографске приповести с прологом и писмом својих ликова, 2007; Отвсјуду, четири различите приповетке с истим намерама, 2008; Семољ људи, азбучни роман у 919 прича о надимцима, 2008; Читање таванице, приповедака 20, 2010; Клесан камен, огледи и записи, 2011; Одабрани романи Мира Вуксановића, I-III, 2011; Бихпоље, поратна путописна приповест с прологом Владимира Ђоровића и молитвом Иве Андрића, 2013; Змея и волк, двојезично издање на српском и руском језику, 2013; Даноноћник, записи, коментари, изреке, мале приче, песме у прози, есејчићи, сећања и разни осврти, 2014; Силазак у реч, О (српском) језику и (својој) поезици 2015.

Приредио је књиге Лаза Костић у Сомбору (1980), Раванград Вељка Петровића (1984), књигу разговора Ликови Милана Коњовића (1991), Летопис Стевана Раичковића (2007), антологијско научно издање Петар II Петровић Његош (2010), Српски рјечник или азбучни роман, књижевни примери из оба издања (1818, 1852), Вука Караџића (2012), антологију Милован Ђилас (2013), антологију Његош, два века, 2013; Дигитализовани Његош, прва издања Његошевих дела

(уникатно издање у 11 књига на 1508 страна), 2013, и друга издања.

У Едицији Одговори Милош Јевтић је објавио књигу Каже Миро Вуксановић (Београд, 2000) и књигу Семољ Мира Вуксановића (Београд, 2011). Милош Јевтић и Радован Поповић приредили су Књигу о „Семољ гори” Мира Вуксановића (Београд, 2002). Проф. др Драган Копривица аутор је књиге Приватни симпозијум о „Семољ гори” (Нови Сад, 2004) и књиге о роману Семољ земља Слушање планине (Нови Сад, 2008). На манифестацији Пјесничка ријеч на извору Пиве приређен је 2001. симпозијум о роману Семољ гора.

За књижевни рад добио је: Награду „Политике” за причу (1975); Награду „Мирослављево јеванђеље” за најбољу прозну књигу у Југославији за период 1997-2000; Награду за уметност Вукове задужбине 2000; Просветину награду за прозу 2000; „Борбину” награду за књигу године 2001; Награду за књигу године Друштва књижевника Војводине 2002; Награду „Лаза Костић” за приповедну прозу 2005; НИН-ову награду критике за најбољи роман на српском језику у 2005; Награду „Меша Селимовић” за најбољу књигу на српском језику у 2005; Златни хит либер 2006; „Статуету Бранка Радичевића” Бранковог кола 2010. и Повелу за животно дело Удружења књижевника Србије (2012). Добио је Вукову награду (2004), републичке награде: „Милорад Панић Суреп” (1996), „Запис” (2007), „Ђура Даничић” (2009), „Стојан Новаковић” (2012) и „Јанко Шафарик” (2014).

На предлог Одељења језика и књижевности изабран је за дописног члана Српске академије наука и уметности 5. новембра 2009.

КЊИЖЕВНИЦИ ПИШУ

**Писмо са дна
(Са вером у причу)**

Један од првих мојих објављених есеја био је о Вељку Петровићу, тачније речено, о његовој антологијској раванградској причи „Буња”. Тај оглед, настао на основу студентског рада, прочитан најпре на скупу посвећеном Вељку Петровићу у ондашњем Удружењу књижевника Србије, изашао је у сомборским *Дометима* број 28. за 1982. годину. Још памтим журбу са којом сам поцепао поштанску омотницу посланог ми часописа, нестрпљив да што пре угледам свој текст; реч је, верујем да многи од вас то знају из сопственог искуства, о узбуђењу објављивања првих радова које осећа сваки млади писац, са вером да ће се у наредних пет минута пошто његово име буде отиснуто на хартији, свет из корена променити, и да ће општи живот однекуд, неком неименљивом магијом, потећи у најбољем могућем правцу. Наравно да неће, али наречена илузија, упркос таквом сазнању, никада до краја не напушта сваког човека који чита и пише.

Данас, док пред вама примам ово мени важно и драго признање, утолико драже што се прикључујем низу мојих узоритих претходника,

све од реда значајних српских приповедача, до-сећам се да то некадашње узбуђење које прати публикавање било чијих раних радова, а што с временом природно слаби, ево, после тридесет и кусур година – као да се тиме затвара некакав невидљив, но неумитан круг – бива замењено новим, снажнијим осећањем – право његово име је радост! – због добијања признања за писање прича. Тај посао је, ако је то посао, а не нешто више и ирационалније од других свакодневних човекових радњи (јер је и причање прича, у основи, свакодневни ритуал, присетите се увече, док спуштате главу на јастук, колико сте прича претходног дана испричали, чули, прочитали, послали, разменили), како год, тај посао, ако је то посао, на српском језику незамислив је без онога што нам је Вељко Петровић оставио у наслеђе, не само да бисмо се трајно опомињали тога писца, јер су приче, нажалост, и непролазни епитаф људске пролазности, него да бисмо помоћу њих боље и дубље видели и разумели свет, који би без приче и причања, то ми сада шапуће Иво Андрић, био пусто и незанимљиво место.

Дужу, коначну верзију помињаног раног есеја о Петровићевом несрећном јунаку др Стипану Паштровићу објавио сам, годинама касније, у књизи Модернистичко приповедање, у целини посвећеној рађању модерне српске приче, при чему сам Вељка Петровића, са добрим разлозима и аргументима, видео као претечу те модерности, па сам у закључку написао и ово: „Предосећајући захтеве духа новог времена, и сам његов самосвесни представник (о чему сведочи и његов чланак о модернизму из 1910. године), Вељко Пе-

тровић је пригушио, мада не увек и не сасвим, потребу сувишног, анахроног надовезивања на своје књижевне претке, суздржано проговорио језиком и поступком наступајућег доба, и између конвенционално схваћеног, ситничавог реализма и модернизоване реалистичке нарације одабрао ово друго.” То је, одмах да речем, већ на својим почецима знао и сам, још млад писац Вељко Петровић; генерације тумача српске приповедне уметности, од Јована Скерлића до Славка Гордића, увек изнова су потврђивале и оснаживале ту аутореклексију, то пишчево виђење, са јасном улогом и још јаснијим циљем, сопственог језичког прегнућа: „Моје су новеле прва психолошка анализа модерне српске душе, у овом прелому прелаза из епохе у епоху (...) покушај да се наша новелистика извуче из балканског етнографског запећка на сунце европско”, пише, тек наизглед самозаљубљено, али заправо самоуверено, и одрешито, са оном сигурношћу која му је по снази дара природно припадала и била својствена, већ увелико потврђени тридесетогодишњак Вељко Петровић у једном писму Јовану Дучићу из 1914. године. На то важно писмо је својевремено скрећу пажњу рано отишли наш пријатељ Радивој Стоканов, најзаслужнији за установљење Вељкових дана и Вељкове голубице, кога, не само зарад тих заслуга, нипошто не треба предати заборавау.

„Конзервативан и, однекуд, свечано-патетичан у нашим представама, Вељко Петровић је модернија појава у нашој књижевној мисли него што се обично верује”, не тако давно приметио је Славко Гордић, свакако најбољи савремени познавалац Петровићевог обимног приповедачког, пес-

ничког, есејистичког, епистоларног и енциклопедичног опуса. Таква представа о конзервативном Петровићу плод је чињенице да је у међувремену, за пола века од пишневог одласка, књижевно клатно отишло у другом правцу, а не последица деловања дубинских ознака Петровићевог дела, које, ма како да га усвајамо, тумачимо и вреднујемо, почива на једном темељном, непроменљивом принципу, на – треба ли то уопште тако гласно рећи – тврдој и непоколебивој вери у причу. Све друго подложно је релативизацији, проблематизацији, интерпретацији, ...цији, ...цији, ...цији, али вера у причу, то никако и нипошто не, јер без приче и изван приче нема ничега и нема никога. Зато је Вељко Петровић писац утемељења, попут још неколико њему сличних из претходних и потоњих времена. У тој безрезервној вери у причу, а волео бих да ово разумете не као егоцентричност него као управо петровићевску самоувереност једног скоро шездесетогодишњака, видим тачку сагласја, између свих оних којима је прича испред свега осталог, па и између Вељка Петровића и онога што сам пишем, а то је, као и у његовом случају, у области прозе, само и једино прича, пре свега прича, искључиво прича. И, после свега – опет прича.

Али, за разлику од Петровића, ја, нажалост, или на срећу, зависи како се гледа, не знам ни шта је јасна улога ни јасни циљ мога приповедања. Не мислим да је то тако услед – далеко било! – неке моје конфузије, напротив, цео живот дао сам систематичном проучавању књижевности и мишљењу о њој, већ је томе узрок конфузија нашег доба, времена у којем течемо своје земаљске

дане. У том добу, да се разумемо, прича и даље постоји, грана се, шири, извикује на трговима и шапуће у собама, али се њена супстанцијалност, њен стварни смисао, онај који није дим и пена, налази пред тешким искушењем, добро де, не искушењем краја, већ искушењем проналажења новог лика, можда оног са Вероникиног рупца, можда неког другог, ко би то могао знати – хоћу да кажем да се данас пише из најдубљег онтолошког незнања, а зарад освајања знања које нам се, сва је прилика, никада неће указати у пуном светлу, већ само по рубовима неке жељене, ненаписане, магичне приче какву слутимо и не престајемо да јој стремимо. На питање једног мог радозналост студента, који и сам пише – А како и одакле, ви, заправо, професоре, пишете? – одговорио сам, без размишљања, по сили прве речи која је хтела из мене – Па са дна, млади колега.

– Како то мислите? – узвратио је он новим питањем, разговор о писању увек је само отварање питања, која се слажу једна преко других, остајући без одговора, јер друкчије не може бити, нити иде, сви одговори су условни, недовољни, орочени, крајње индивидуални – Како то мислите, са дна?

– Хм, тако лепо – у трену је навирао мој одговор, градио се кроз мене, некако преко мојих рационалних овлашћења, а слично је и у истинском правом писању, у којем тек наслућујемо о чему бисмо и зашто говорили; почнемо од нечега, од неког плана, а када тај план удахне ваздух и прокмечи, он се отме као сваки живи створ и даље тера по свему, онако како се њему хоће и како мисли да треба. Из чега следи да писац од

моје сорте пише тако што изневерава сопствени план, тако што се удаљава од њега, и сам ишчекујући шта ће му описана језичка метаморфоза и метемпсихоза донети, али, како год да се узме, без тога почетног плана, који ће писац изневерити и који ће изневерити писца никако не бива, нити иде.

– Не узем ништа паметније да вам кажем, млади колега, увек пишем приче тако што посегнем на дно себе, спустим се до најдубље тачке, описао сам то у причи „Вондер у Берлину”, и гребем прстима, надајући се да ћу чути некога ко је отишао дубље од мене и како у моје дно куца као о своју таваницу, и да ћу у том стругању замрачене нутарње празнине нахватати бар мало талога, мало божанске мане, мало црнила испод ноката; из тога хумуса, из тог чистог, готово нематеријалног преостатка живљења, потекне или не потекне, зависи од случаја до случаја, бистра вода приче.

– А... да – каже тај мој даровити, паметни студент. – Значи тако, разумем.

– Ма, није важно да ли разумете, важно је да и ви у себи пронађете неко подесно, изворно место, после се већ некако одмотава, само од себе, по сили језика, искуства, мисли, знања, маште, опажаја, ожиљака, епифанија и сам ђаво ће се досећати од чега све још, том каталогу краја нема, као ни самој причи, што је знао, да, да, за разлику од мене, у тврдој вери више него добро знао и то нам знање писаним тестаментом својих књига оставио и онај чију голуницу данас са радошћу примам – човек поносног држања, испуњене судбине и сугестивне, непролазне приче, раванградско-сомборски господин, именом Вељко Петровић.

Трактат о језику

Познато је да се богатство једног језика, живог, употребног језика, језика с историјом, традицијом и пореклом (стандардизованог и уређеног језика, са граматиком, правописом и речником, језика књижевног и норматизованог, којим се говори и пише, учи у школама и универзитетима, на којем су написана службена документа, научна и уметничка дела, који је познат и признат у свету, изучаван на страним институтима, језик на којем су остварена знаменита литерарна и друга писана и говорена дела од трајне вредности, и на који су јасно и адекватно преведена највећа дела светске научне, политичке и уметничке књижевности) – познато је да се то богатство, које је створено у једном народу и сачувано у трезорима народа, такође ствара, чува, расцветава и пламти, разбоковајући свој израз и чинећи га све гипкијим, продубљенијим, заноснијим и лепшим, свуда где се њиме говори и на њему мисли, споразумева, пише и учи, свуда где се људи њиме служе, и то у свим слојевима народа, у свим покрајинама где људи дотичног народа живе и свуда где припадници тог народа бораве, без обзира на њихов друштвени положај, занимање, школску спрему,

статус и тренутно лично стање. То се односи и на српски језик. Језик је својина људи. Језик је највеће богатство једног народа. Језик садржи, изражава, развија и чува Дух. Дух једног народа и универзални Дух човечанства. Језик је део материје појединца који она уноси у своје дете, с њим човек почиње овладавање својим телом и својом душом, изградњу своје личности. Језик је стопљен с живим човеком, он је његов органски део, на њему је личност ословљива и у вези је с људима. Из свог језика извире моћ разумевања и других и другачијих језика. О језику се и не размишља, на језику се мисли и изражава. Језик је спона између људи. У појединцу језик расте, мења се, добија нове облике, утанчава се и богати, каткад постаје врло скупоцен, савршен, лак за разумевање и саобраћање, изражајан за бол и радост, узвишен за мудрост и предање. И онакав какав је у људи који нису имали прилике да свој језик развију и култивишу, и такав, неразвијен, оскудан, мале експресивности, чак искривљен, неправилан, лош и с граматичким и синтаксичким грешкама нечији језик, мора се у човека ценити! Не презирите неучене, необразоване људе! Зато што људи слабо знају и рђаво говоре свој језик, на последњем месту су криви они сами. Околности у којима човек одраста и живи одговорне су, пре свега другог, за језик неког човека, појединца. Али моћ да свој језик, свој говор и садржај својих осећања, мисли и идеја, изрази, може да буде, и углавном и бива, све већа и све успешнија. Дајући језику сва права и наводећи атрибуте језика у дубљем значењу природе и снаге језика, мора се навести да човек не говори некаквом апаратуром, која му је подарена, не говори путем неког механизма, физиолошког

или менталног, човек говори срцем и душом. Ако употребљавамо израз „народни језик”, а српски језик је свакако примерно народни језик, чист говор српског народа, онда зацело схватамо да израз народни не значи нешто што би означавало да постоји још и неки други, одвојени српски језик, који би, ваљда, припадао интелектуалцима, писцима, званичницима, судијама, научницима, господи српској, а не народу. Знамо да није тако. У време нагле Српске револуције, почетком XIX века, у неким европским државама постојала је још двојезичност, нека врста званичне двојезичности, где се језик плебса није користио у високим установама државе, представничким домовима и црквама. Високопарност монархистичких ритуала, изолованост богатих земљопоседника и конзервативност цркава задржавала је негде латински, негде и какав други архаични језик у службама и заседањима. Ни услед политике утицајних интересних сфера, поготову на њиховим размеђама, које се од вајкада протежу и кроз Србију, није било лако озваничити народни језик, који ће, и не хотећи, како знамо, чинити претегу у утицајима Запада или Истока. Иначе, познат је рат за народни језик у књижевностима више великих етницитета Европе, који је трајао од Средњег века па све до пропасти трију империја, у расцвет XX столећа. Не дотичући самосталност Српске Православне Цркве и вешто се крећући између домаћих прилика и светског таласа просвећивања, Вук Караџић се није двоумио. Велики, неоспориви геније српског народа, Вук Караџић био је далековидији него што то наша историјска наука, и издвојена мишљења неких наших знаменитих интелектуалаца приказују. Вук Караџић је

један од ретких наших људи, који је захваљујући својој несхватљиво делатној енергији учинио да квалитет и здравље, огромна, чак потиснута снага српског језика не наметну себи, у тако одлучујућој прилици, ограничење архаичним лингвистичким формализмом. Вук Караџић је увидео гигантско богатство српског народног твораштва, богатство српске лексике која није херметички затворена страним утицајима, видео је да народ, и то цео, не узимајући класе и сталеже, као ни страначка мишљења, у обзир, треба да усвоји народни језик као једини чврст оквир реформе образовања, писма, граматике и правописа. Својом надасве бистром главом, он је разумео да темељ и покретач језика, језичко стваралаштво, јесте и мора бити у основи модерног, књижевног и званичног језика Србије. Уочио је једноставну граматичку линију једног језика тако богатог граматичким облицима. Језичке форме је укратио. Открио је језичко правило писмености. Упркос противљењима, чуђењима и отпорима, створио је фонетску азбуку јединствену и најједноставнију на свету. Било је нужно понегде ићи снажним, оштрим, па и неразумљивим потезима. Они су означили и ову, практичну и ослобађајућу револуцију, која је, ван сваког очекивања успела, тако да је српским књижевним језиком и правописом српским, већ у истој краткој епоси, у српству настало неколико највећих књижевних дела нације. Вук Караџић није угрозио ни сарадњу, ни везе Срба са словенским народима. Није оштетио црквенословенску традицију литургије и теологије, није омео реторику права на кићеност профетског говора, нити је иједним чином омаловажио старословенски језик, извор и порекло српског језика. Покренуо је

полемику која, изгледа, и данас траје. Али, мени се чини да је само најреакционарнији део нашег псеудоинтелектуализма, заправо неписмењаштва, задржао милитантне повике против Вукове и вуковске граматике и правописа језика у Срба. Антивуковска парола србства данас је повик против европских интеграција српске државе и опредељења српског за европску будућност економски, културно и духовно развијеног и самосталног српског народа.

*

Вук Караџић не чини народњаштво. Мислити тако, осећати тако, и на томе оснивати политику, јесте једна од најопаснијих заблуда нашег народа. Напротив, Вук Караџић припада оном невеликом броју неимара који су омогућили модерну Србију. Вук Караџић није отац српског фолклора. Целокупно дело овог човека је наука највишег реда, и само то. Вук Караџић није био промотор Србије трonoшца, вретена и опанка. Он је једино радио на томе да се сакупи и сачува аутентична слика о томе како живе, чиме се баве, шта причају, како говоре и о чему певају Срби. На основу прегледног речника реалија и домазлука једног народа, а нарочито духовног блага и моралних назора, на основу старине, предмета и технике живота, онда духовне сфере његове, обичаја, веровања, етике и неписаних закона о породици и заједници, он је стваралачку црту народа издвојио као прву и најважнију. Његова етнографија претворила се у развијену етнологију која је само мало касније изнела баснословне описе народног живота створене пером великих позна-

валаца српског етноса, уједно писаца са прекрасним књижевним даром. Подстрекујући народне рапсодне и друге вредне сакупљаче народних епских песама, српске епопеје у формирању, Вук Караџић је заслужник очувања једног од најлепших корпуса народне књижевности у Европи и свету. Вук Караџић је путовао и дружио се с великим људима тадашње европске западне културе не зато што је био привржен Бечу више него Санкт-Петербургу, него зато што је у блиском суседству наишао на разумевање и могао да испослује техничку подршку. Био је упоран путник, неретко опрезан дипломат, ширитељ гласа о свом великом народу који је маргинализован, забачен и заборављен у безобличној Отоманској империји, развученој као местимично покидано тество, био је инвалид, човек са штаком, нико ваљда не може данас да замисли како је било путовати стотинама и стотинама километара на коњу или у тесној кочији, старати се уједно о породици и о политичким околностима које су биле у стању да га набеде и огласе за шпијуна, смутљивца, нечијег плаћеника. Вук Караџић нигде није рекао да су гусле будућност српског песништва, он је само учинио да се овековечи национална епика као вечита вредност једног народа, који ни услед дугачке зле судбине није изгубио оно средство које је служило за одржање духа народа. Језик који се захваљујући Вуковом раду претворио у савремен, читак и равноправан међу народима, већ на почетку богат, изражајан и танан, који су прихватили готово сви иоле писмени и учени људи, за кратко време је показао да је природно средство на којем ће просто букнути једна снажна литература. Реформом правописа деци у школама и

свим неписменим људима било је омогућено да за десетак часова, или за један дан, науче да читају и пишу. Држава је могла олакшано да поради на свом устројству и да постане равноправна међу цивилизованим земљама.

*

Велик број непознатих, анонимних људи у свим крајевима где је живео наш народ и у свим покрајинама, областима и атарима где се овим језиком говорило, или где је овај језик био разумљив – и без свести о каквом политичком или културном пројекту – свуда где се живело природним, пуним, макар и оскудним, па и злопатничким животом, стварано је безброј народних песама, песама које се певају. Мало је данас познато да су жене и девојке, не само приликом забава (рецимо на прелима и селима), него и уопште, за време рада или одмора, певале песме. Пролазећи кроз село и град, путник је могао често да из авлија, са доксата, у пољу или са ливада, чује лепе гласове жена, а богами и мушкараца, како певају своје песме. Овај обичај, који је важио на целом свету, у модерном добу се изгубио. Свет, људи, народ, означите широки живаљ наше врсте како хоћете, певао је спонтано и искрено у свакој прилици, то је био саставни део људског живота. Разуме се да су с песмом везана осећања, највише радост и туга, и да песме садрже речи, некад веома лепе, дирљиве или духовите, умне или раскалашне, али песме су те биле неартифицијелне, невештачке, нису стваране ради нечег и за нешто, све су биле чист лични израз певачев, надахнут тренутак певачев, као што се дете природно игра или се

радује, као што мушкарци бацају куглу, пале лулу или старци причају догодовштине и приповетке које су чули од својих старих. Индивидуална, лична песма могла се чути у балканским земљама (као и медитеранским и другим) на сваком месту, са сваког места, све до страшних ратова двадесетог века... Моја мати је певала, и многе мајке и жене у нашем суседству, све до шестог априла 1941. године. Не само ратови, злочини, несреће, беда и сиромаштво, него је општи узрок томе тај што се цео свет драстично променио, постепено су се губиле једне навике, а стварале друге. Овај не одсечни, него поступни развој ствари означава велику промену у културама света и у микрокултурама живих заједница. Услови живота и начин живота, премоћ и превласт техницизираног узора, нова цивилизација, нов тип образовања и зарађивања коре хлеба, ужурбаност и нервоза савременог света, пропаст комплетне старудије псеудонаучних идеологија, немилосрђе примарног капитализма, раст идеје и злоупотреба идеје комунизма, и други разлози, неумитно су променили и саму високу уметност, а немоли лични живот појединаца. Човек је мало по мало изгубио своју изворну ноту слободног осећања и изражавања, можда наивног, али искреног, лепог, ведрога и чистог. Загађење градова, уништавање здраве човекове средине, замаглило је и неспутани, слободни дух човека. Оно, међутим, што никада усахнути и изгубити се неће – јесте једноставни људски нагон који тежи, и изражава се у било којем облику, а то је: стварање, израз, покретачки, урођени и искуствени порив ка креацији лепог и мудрог и ка чињењу доброг, ка налажењу и остваривању нових облика савршеног. Природа је савр-

шена, Бог је савршен, уметност је савршена, Човек је пандан, лик и садржалац, дело и стваралац савршеног. Једна од многих савршенстава јесте и песма. Човекова песма у било којој форми. То је орфејско наслеђе лирског. Примере и варијације старих лирских форми човек је некад изражавао малтене стално, данас то не чини, или само можда не на некадашњи начин, не у некадашњим облицима. Али оно што је икада створено најближе идеалном облику, у свом садржају и вредности способно да преживи, живи веома дуго, слажући се са исконском вредношћу духа. Вечита песма је саставни део и живог и неживог света, она је вибрато струне васионе, за коју постоји време у сасвим друкчијем виду, различито од времена у уском смислу пролазности.

Лирске песме које се певају постају познате и певају се у широким областима земаља где често живи измешано више сродних народа. Тако су певане народне песме у многим случајевима заједничке, својина су више народа. Није добро што се ове песме, нарочито на подручју бивше Југославије, сада безобзирно својатају и урачунавају у искључиво националне корпуре стваралаштва појединих народа. Песма нас није само одржала, како каже Змај, него нас она беше и збратила, песме свих народа и свих крајева некадашње заједнице и данас су омиљене у свим земљама као и раније, постоји још већа жеђ за њима него некада. Ове песме имају, дабоме, изворно порекло, али оне припадају свакоме ко их воли и осећа. Оне су као свака добра велика музика својина чак целог света, то не треба доказивати. То су познате ствари. Желимо једино да нагласимо да су речи ових

песاما, како су их схватили Вук Караџић и његови сарадници, третиране у истом рангу у којем и епске песме. Можемо сматрати да је скупљање песама и као музичких вредности (чиме су се у многим државама бавили и велики композитори и музиколози XIX и XX века) и као књижевних вредности, у нас тек започело старањем Вука Караџића, а да је, по нашем мишљењу, забележен само мали део овог језичког и музичког блага, док је знатан део, може се рећи, изгубљен и заборављен. Ове песме би било драгоцено и даље проучавати, како са гледишта поетске њихове вредности (многе текстове ових песама написали су значајни и велики песници), тако, и то нарочито, с гледишта лингвистике, семантике и граматике. Огромну вредност у сваком погледу и за историју језика и за дијалектологију, за проучавање великих и малих наречја и локалних говора, имају ове најчешће омање, љупке, понекад припросте, понекад усковитлане строфе народне лирске песме... Набој песама ужег наречја, или говора неког краја, провинције, или каквог етничког острва, често су вредније, осећајније, дубље, потресније и лепше од песама које су се одржале у рутинском репертоару естрадних певача, ансамбала и хорова. Познавао сам и познајем многе наше писце, философе, сликаре, различит свет, од кога се то (не знам само зашто) не би очекивало, који веома воле, поштују и радо слушају изврсне интерпретаторе изворне, аутентичне лирске песме свих српских крајева, као и народне песме нама блиских народа. У чему је ствар? Зашто ово пишем? Због језика, који је у већини ових песама у поетском погледу изванредан, чак бриљантан, засићен метафорама, остварен у лирским облицима свих

врста, од балада, романси и серенада до песама тужбалица, пошалица и поскочица. Наливене су духом стварног живота, у њима се, захваљујући трајности, чува често највиши ниво вредности поетског српског језика уопште. У битно естетичком оквиру, подржане музиком и сједињене с њом, речи ових певаних песама неретко су узорци српског говора, у њима се сачувало нешто од суштинā дубоко изражајне лексике, песничке граматике, темпа, боје, лепоте и фразе, експресивности, па и мисаоне структуре правог српског језика. У народним лирским песмама налазимо, на пример, сав раскош прошлих глаголских времена, различитост падежне употребе именица, или уношење говорних слободних израза – изрека и узвика. Обиље креативних одступања од стереотипа језика, и каткад архаични тропи, фигуре као што је словенска антитеза, карактеристичне за народну поетику, и сва сила других атрактивних елемената ту је толико богато и разноврсно да приказује наш српски језик у правој светлости, у једном широком и дубоком плану који осигурава изражавање свих осећања и одблесак свих животних ситуација у свој ширини и слободи духа човека напојеног истинском снагом свог бића.

*

Велики европски језици доживљавали су током векова обимне и знатне промене. Наука то зна, великим делом језик се мења кварењем! Неки од великих језика данас скоро да и не личе на некадашње. Пре свега, као све што је живо, и језик има свој раст, своје дисање, напредовање или опадање, за шта као и свему живом постоје разни

узроци. Језик се мења. Језик је нужност и његова употреба је нужност. Али човек, заједница, народ, раса, човечанство, не постоје услед нужности и ради некакве еволуције као такве. Ни природа не постоји зато што је дата и сад треба да егзистира. Човек појединац ако спадне на то да тавори и да одбија да налази смисао постојања свега и себе самог, одбија се од људске врсте. Људска врста стреми, као што стреми све што постоји, живот није створен за пасивност, субјект који вазда пландује је одрод. Стога сваки језик треба чувати, па и озакоњењем његових правила оптималног квалитета. Али језик сам неће се на то много обазирати – јер је његово стваралаштво у слободи. Данас има много писаца који кваре свој језик, али заправо писци, једино они, унапређују и изоштравају, обогаћују и негују језик. Језик је дат човеку не зато да човек уме рећи „гладан сам”, „боли ме”, „упомоћ”, или „стој, не прилази ми”, него зато да би једном у времену настали стихови великих песника.

Разуме се, леп, осветљен (луцидан) и распеван, богат језик не припада само научницима и учењацима. Па то управо и хоћу да кажем! Погледајмо само лексику. Не мислим ни на творење нових речи, ни нових склопова, досетки постигнутих преокретањем значења, мислим заправо на неоцењиво благо твораштва, изражајности језика које нам долази великим делом баш од „неуког народа”, од још постојећих слојева народа који је неискварен – неискварен од стране сувопарних, фразерских, недосетљивих, административних и политичких говора и нагваждања, од људи који данас не знају ниједну пословицу, не умеју

да цитирају ниједну уобличену мудрост, максимум – што су најчешће још у давнини изражене на бриљантан начин, којима чак ни многобројни преводи и варијанте нису нашкодрили. У сваком селу, настањеном месту, на приморју као и у равници, а нарочито у планини и сред дивљине, наићи ћете, с изненађењем, на саговорника који је чист Златоуст, онај из легенди и приповедака! Човек има нагон да слови блиставо и препун садржаја, зато што је баштиник чистих умова и неисцрпне благодати природе неокуженог и неопороченог живота, и што још није дефинитивна жртва страшног протезања људи и друштва да постигну нешто што им се чини лепше, јер садржи више обећања. Недавно је одржана једна брза улична анкета с јединим питањем: шта је то култура? Већина људи не да није знала шта је култура, него се највише снебивала, јер дефиниција ове ствари је замућена и код највећих познавалаца света, друштва, политике, историје. Култура која је обујмила и језик, обухватајући школу, па и уметност, и људски живот у целини, сад, као у неком забрану прописа, треба да има дефиницију. Премда култура схваћена као установа не обухвата језик, због тога што установа, изузев формално, не обухвата ни људско друштво. Лепо је борити се да се културно говори, али језик за то као да не мари. Језик живи и надахњује се сасвим надкласно, надваспитно, надпрописно, једном речи надмоћно, зато толико можемо да уживамо кад слушамо Шекспирове сонете, хасидску мистику, Хајдегерове заврзламе, језик дечји, језик сељачки, језик пијаце, улице, сеоског вашара, пивнице и крчме. Прави језик је онај који се не устручава и не успија, који се не ачи злонамерно и не руга,

него који тече изворно као живи поток с побрђа, не марећи шта све собом носи. У одељеним, лети-мичним и готово психолошким опитима, мислио сам да могу захватити бар неко зрнце бити више, разматрајући котрљајуће камење језика, па сам уочио да се, груписан око неког слободно изабраног појма, захваћен у једној блиц-панорами, може и у пуких двадесетак речи, синтагми, израза и пословица који су у општој употреби, показати сав берићетни, радосни и слободни укус, сукус, боја и смисао чисте појмовности! Свест садржи далеко више, неизмерно више, појмова него што просечни грађанин или сељак, или било ко, учен и неучен, има речи у свом речнику. Људи понекад не знају да се изразе не зато што немају појам о ствари о којој се ради, него што немају речи. У људи је, по правилу, срце далеко веће од језика, мислим на онај који им је у устима. Усамљени људи, живећи каткад у каквој пустињи или манастиру, на дугој пловидби, где су им у чистини слободе остали чисти и срце и душа, ћутљиви људи, више поштују језик, говор, него што то чини висока елоквенција. Шкрти су на речима не зато што их не знају (као и неки одлични песници чији је стил суспрегнут), него зато што их поштују! Зар нису изреке, сентенције и гноме заправо најсажетији језик, али најдубљи његов израз, који показује како раде ум, душа и срце, а не како беседи кићена благоглагољивост, која је често поза, механика речи, или слуђени манир. Ја волим децу и људе који вичу, разблебећу се кад су срећни или несрећни, озарени, пијани од туге или радости, волим њихов слободан, неоштећен језик који бесни, протестује, весели се, грми, псује, спрда се, налази заборављене облике, екскламације, дозиве, варва-

ризме и језичке згодације, волим тај звук елемента који шапуће, шишти, сикће и кличе, а иза те неумерености, боље и више него из скучене реторике као уредности, сукља ватра, сипа вода, лије суза, тече зној и сија чисто чистацко злато језика што је људима подарен од стране најопрвотније ствари на свету. Јер је језик међу људима отвореност, ширина и снага самог стваралачког логоса.

OCBPT

Осврт на протекло и коментар устава

Будући да је концептом то и предвиђено, те да је и усвојено да г. Милан Војновић обезбеди један пригодан текст из историје читаоницке, овде морамо ипак констатовати да ћемо у првом броју *Годишњака* изоставити г. Војновићев прилог, а да ћемо уместо тога у овом прелиминарном издању посветити пажњу јубилеју који сам по себи представља осврт на дугу и богату историју. Оно што краси читаоницу, оно што дуже од век и по јесте читаоничко друштво, у наредним бројевима ћемо полако и са дужним поштовањем предочити читалачкој публици. Уз осврт на оно најскорије учинићемо и краћи осврт на оно од суштинске важности, односно приказаћемо извод из Устава сомборске српске читаонице, оног Устава из 1908. године. Према томе, прво ћемо пренети саопштење одлуке Управног одбора читаонице усвојене на предлог Организационог одбора обележавања јубилеја, односно обележавања 170 година од оснивања Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору. Наиме, читаоницу саму, али и дом у којем је друштво, већ годинама уназад спречавају у неометаном раду разни други али ипак понајвише

финансијски проблеми проистекли из неодговорне политике управе овог удружења у ранијем периоду. Можемо слободно рећи, чињењем одређених појединаца из руководства читаонице дошло је до расипања чланства, угрожавања имовине, блатантног неиспуњавања циљева удружења те потпуног престанка прилива средстава, насталих изнајмљивањем пословног простора у приземљу зграде, неодговорним закупопримцима у вишегодишњем трајању. Проблеми о којима овом приликом нећемо дуже говорити, учинили су то да до октобра месеца 2014. године читаоница није имала снабдевање електричном енергијом, а грејање просторија је онемогућено више од десет година уназад. Данас, са задовољством можемо констатовати да је Дом читаонице функционалан а да се судски спорови завршавају у корист читаонице, на ползу народу српском, и по правди и закону Божјем. Ништа друго неће наћи места у овом краћем осврту на непријатности и проблеме за које су понајвише криви и одговорни управо читаоничари, а сада ћемо пренети саопштење одлуке организационог одбора обележавања јубилеја које је сачинио председник тог одбора г. Владимир Јерковић.

„У 2015. години Српска читаоница „Лаза Костић” у Сомбору обележава 170 година од оснивања. Читаоница неће славити 170 година постојања и опстанка, већ ће програмима и дешавањима у Читаоници обележити сто седамдесету годишњицу. Организациони одбор обележавања овог јубилеја одлучио је да се низом активности и догађања, која ће се одиграти у просторијама

читаонице, обележи ова заиста импозантна, и уважавања вредна годишњица. Дакле, обележавање јубилеја ће пратити различите промоције, трибине, изложбе и пројекције, док ће централни догађај бити Свечана скупштина на којој ће бити присутне бројне званице и приликом које ће бити додељиване повеље захвалности појединцима и установама које су биле уз читаоницу и/или су давали недвосмислену подршку раду и животу Српске читаонице у Сомбору.

Већ у првим месецима ове године, догодиле су се три промоције књижевних стваралаца, Светосавска академија, неколико наступа цез музичара и пројекција документарног филма. Оно важно за напоменути јесте то да су сви програми и дешавања били веома посећени, да је висок одзив наших суграђана заиста подржао ове програме и да се читаоници полако, али сигурним корацима, враћа стара слава у оном погледу и при оним циљевима које су срочили, и којих су се придржавали, и сами оснивачи. Од, сада већ традиционалних манифестација, 3. јуна, а по трећи пут, одржава се манифестација под називом Дан Лазе Костића, при којој се додељује Венац Лазе Костића награђеном лауреату, а за допринос поетском стваралаштву на националном нивоу, и када се окупљају писци, махом песници из округа и шире.

Када је реч о обележавању 170 година од оснивања, поред Свечане скупштине, у Дворници читаоничкој, планира се континуирана организација приредби, разговора и других друштвено афирмишућих и културних збивања, а како

то и пристоји самој читаоници. У припреми је и документарни филм који ће бити емитован у току године, а у којем ће бити приказан историјат Српске читаонице „Лаза Костић” у Сомбору, са приказом ситуације каква она јесте данас. Приликом осврта на историјат, навешћемо и то да г. Милан Војновић приређује књигу која ће обухватити целокупан период од оснивања до данашњих дана, а ослањајући се на историјат читаонице који је писао Р. Плавшић, пре пола века. Свакако занимљиво за истаћи јесте и издање под називом Основно начело, аутора Лазе Костића, које ће бити објављено у току јубиларне године, у двојезичном српско-енглеском издању, чиме ће Костић као писац поменутог филозофског списа, наново бити приступачан читалачкој публици. Многе програме читаоница реализује, и наставиће да реализује, уз подршку установа културе у граду, понајпре Градске библиотеке „Карло Бијелички” у Сомбору, те удружења грађана и друштва попут *Раванградског пролећа*, *Коријена*, *Кола српских сестара* са којима се заједнички припрема обележавање националног дана књиге 28. фебруара, уз подршку Огранка Вукове задужбине у Сомбору и у сарадњи са другим удружењима и појединцима.”

У датоме саопштењу, објављеном фебруара месеца 2015. године, можемо читати најављени, а сада, у тренутку писања ових редова, и реализовани програм и намере. Дакле, обележавање је рађено и даље је актуелно, а исти темпо ће бити настављен и до године. Ово је важно издвојити управо из тог разлога што је одлучено да се не прославља из малопре поменутих разлога, већ

адекватно обележава, дакле не само обележи, него континуирано обележава, ценивши да је то најпримеренији и најбољи начин реактуелизације читаонице уз поновно појављивање на културној мапи Града Сомбора.

Користећи приступачан извор из књиге под називом Устав сомборске српске читаонице коју је приредио и за коју је поговор написао уважени читаоничар пок. Радивој Стоканов, пружићемо читаоцима прилику да се упознају са првим одредшним, и другим, чланом Устава овог друштва.

„Ова српска читаоница има се сматрати као место састанка једног у љубавном и пријатељском споразумевању склопљеног друштва, кога се чланови с том намери здружују, да читајући разне користне новине и књиге укус живота благонравним дружевним саобраћањем и забавом, по потреби учтивости и начину племенитог мишљења повишавати и облагорођавати могу, не имајући никаквих политичких намера. Са ове тачке сматрајући ствар сви чланови ове читаонице, одричући се сваки понаособ преимућства или одличја свог, једнака права уживају, па с тога сви и терете подједнако сносити имају.”

Одабрали смо управо овај први члан јер је он својим садржајем врло инструктиван када је реч о природи окупљања грађана у удружењу те, као и само друштво, представља сведочанство одраза високе грађанске свести, упознатости са тада важећим правним регулативама, те читаоца недвосмислено обавештава шта је српска читаоница и како нам је односити се према њој, односно једни према другима, и које су то области у којима ће

читаоница деловати. Ови стандарди и тај свечани, а обавезујући тон којим је писан Устав у другој тачки одређује ко може постати члан.

„У овом погледу иште се од сваког члана као учесника, да је примереног владања, и да му је поштење, доброта и правичност његова осведочена”.

На жалост оних који су ове вредности установили као образац по којем се бирају чланови, и на жалост идеје која толико племенито јесте стремилка ка уређивању, устројавању и организацији српства у временима када су угарски Срби били становници велике (туђе) царевине, на жалост, још једном ваља и мора бити речено, да било је периода који нису за понос, било је времена која су деградирала вредност читаонице и умањивала углед. Ако ћемо искрени пред самима собом и Богом бити, признаћемо сви који понешто знамо о историји читаонице да је било заправо људи који нису одговарали одредби члана 2, и мишљења смо да уколико уставом будемо опет вођени, уколико се побринемо сваки један за другога, уколико створимо друштво разумевања, групу људи од акције, предузетних и ентузијастичних, тек тада можемо и тврдити да је до преокрета из летаргије и апатије у неко боље стање заиста и дошло. И када дође, ваља се бринути о томе, мора бити довољно оних који су спремни за нашу ствар радити, прегалаштвом неуморним и доследним бринути, те на тај начин повратити читаоницу смислу којег она има и дели са другима, а на основама првог устава оплемењеног само оним вредним, минуциозно пробраним, што нам савремеништво у свој својој комплексности може понудити. У таквој

синергији могуће је постићи циљ, живо чланство, живо у смислу да се интересује за оно око чега смо окупљени, образовано чланство, толерантно чланство, поштено, примереног владања, правично чланство, те да скупом тих особина сама читаоница постане стециште изврских нам грађана и окупљалиште мислећих. То је оно што је идеја била, и то је и основни *condicio sine qua non*, који уколико остваримо онда и постижемо све оно што ће учинити да читаоница као друштво не утихне и не нестане у маглинама заорава.

ВИЂЕЊЕ

Првих двадесет година

Прошле године добила сам признање „Др Ђорђе Натошевић”. Обавештена неколико дана пре уручења, на саму доделу у Покрајинску владу стигла сам насмејана, и схватила сам брзо, неприпремљена, пошто ми је тамо речено да ћу, након што свим добитницима буде уручено признање, моћи да одржим говор. О томе нико ништа раније није рекао и пребирала сам по сећању шта то у последњих 18 година (сада већ 19) сматрам највећим успехом. Оно што ми је извирало у сећању можда није било у потпуности примерено том свечаном чину, али, верујем, овде, у овом тренутку јесте. Наравно да се увек сетим такмичења, дивних вредних ученика Радоша, Владимира, Николе, Милана, Маријане, али и неких других који можда нису на исти начин заблистали.

Пре неколико година додељено ми је одељење 4. разреда, којем сам била 4. професор српског. Оштроумни, а научени на нерад, побуну, лежерност, покаткад и безобразлук, сукобили су се са мном већ на 1. часу. Моји су захтеви превисоки, шта ја то очекујем, они то нису радили, усталом, скоро је крај, прилагодићу се ја и сл. Било је то одељење из којег и колеге излазе презнојене,

саветовано ми је да попуштам, избегавам сукобе. Није ми на памет пало да одустанем од те деце, да их не поучим свему што за годину дана могу, да им не помогнем да се припреме за студије (било је и оних који су желели на факултете где је српски био на пријемном). Било је трвења још неко време, онда је један ученик прокоментарисао да ја имам право много да тражим од њих јер им много и пружам и кренули смо да радимо. Најтиши, онај кога је, чини се, нешто изнутра гризло, који је кренуо с јединицом, па другом, за кога сам знала да је увек на ивици да прсне, да нешто лоше учини, направио је малог снешка за мене. Затворен и ћутљив, појавио се у зборници са поклоном. Само се насмејао и пружио ми грудву. После тога ми је била јаснија изрека о заблуделим овцама. Нисам сигурна да су најмилије, али јесу драге.

У мојој школи највише опомена и јединица има из општеобразовних предмета: српског језика и књижевности, енглеског језика и математике. Како се приближава крај школске године, тако су све већи притисци на професоре. После једног мучног разговора са колегама и директором, кренула сам кући и у Змај Јовиној сусрела Сашу, бившег ћака. С радошћу ме је поздравио, одмах отпочео разговор о студијама, успеху и захвалио се на томе што сам га учила и научила јер толико се разликује од осталих колега, да се због тога осећа управо онако како сам им говорила да треба, упркос или баш зато што је ћак техничке школе – образовано. На помен мог малопређашњег разговора, рекао је само да у свом раду не треба ништа да мењам. Исто вече изашла сам и пришао ми је младић кога, мислила сам, нисам познава-

ла, сео је поред мене, питао за здравље, представио се и кад се мој израз лица променио, рекао је да јесте, он је то. Много година раније на зиду преко пута школе освануо је графит упућен мени, ружан, узнемирујући. Не знам како сам тог дана отишла кући, а још мање како сам се сутра на посао вратила. Колеге су графит обрисале чим су га виделе. Сумњала сам на њега и још једног ученика због јединица и граница које сам постављала, а они покушавали да их пређу, али на то се, ружно, одбојно, нисам никад више осврнула. То вече ми је рекао да јесте он и да му је жао што је то урадио. Мало касније сусрела сам Звездана који је искрено признао да није прочитао све школске лектире, али да сад чита стотине страница и да у томе ужива.

На десетогодишњици матуре два електро одељења мојих бивших ученика били смо њихове одељењске старешине и ја. Рекли су ми да су у једном одељењу од њих 30 данас 23 електроинжењера. Да су од мене научили да се рад исплати. Да сам била она на коју су желели да личе, на коју су се угледали. Да су сви упамтили књигу коју сам им на часу прочитала. Да су се на једном рођендану, њих четворо из бившег одељења, појавили с Галембом Џонатаном Ливингстоном на поклон. Да су после тога схватили да постоје и друге лепе књиге и наставили да читају. Да им је драго што ме виде. Рекла сам да ће та прича ући у моје мемоаре.

После три године срела сам Луку у Новом Саду. Нисам га видела откад је завршио школу. Широки осмех, поздрав, реченица која се не заборава: Ја сам сад тамо, где сам, на једном вашем часу, одлучио да будем. Не знам шта сам му рекла,

нисам ни питала. Уосталом, није то мустра која се може примењивати кад устреба. На том сам часу ја рекла или учинила нешто што га је охрабрило да жели, машта. Некако, нечим, дотакла сам му душу.

Може ли се тражити више?

На додели сам рекла нешто друго, како сам давно негде чула или прочитала, а усвојила као своје, да човек увек има два избора: да буде бољи или да живи боље. Ја сам изабрала.

Мр Снежана Клепић, добитница најпрестижнијих награда за допринос и несебично залагање и постигнуте резултате у васпитно-образовној делатности, председница Огранка Вукове задужбине у Сомбору, један од иницијатора и реализатора свакогодишње Манифестације под називом Ђирилица пише срцем. За први број Годишњака замолио сам професорицу Клепић да нам достави текст по свом избору, а за сталну рубрику Виђење.

Престижна покрајинска награда „Др Ђорђе Натошевић”, ове године, по седми пут стигла је у Сомбор, а добила ју је Снежана Клепић. Снежана Клепић је магистар науке о књижевности, наставница српског језика и књижевности у Средњој техничкој школи у Сомбору. Овогодишњим добитницима признања „Др Ђорђе Натошевић”, по седамнаести пут, награда је свечано додељена у згради Покрајинске владе, у понедељак, 10. новембра. У једној години може да се додели највише пет признања, а оно се састоји од повеље, плакете и новчане награде, које је добитницима уручио по-

крајински секретар за образовање Михаљ Њилаш. Чланови Одбора за доделу признања „Др Ђорђе Натошевић” вредновали су: постигнуте резултате у настави и образовном раду применом савремених метода, иновације у настави, естетска и организациона решења школског простора, стручно усавршавање, као и низ других битних ствари у образовању и васпитању наше деце. Награду „Др Ђорђе Натошевић”, од њеног установљења 1996. године, у Сомбору су добили: магистар Лидија Неранчић Чанда, Основна школа „Аврам Мразовић”, Сузана Секулић, Јованка Филиповић, Александра Трбојевић и Средња економска школа.

Како је намера да у годишњаку своје прилоге објављују уважене и у струци потврђене особе из наше средине, професорица Клепић нам је причинила част са својим текстом и овом приликом изражавамо захвалност за такво чињење и упућујемо, као удружење, сваку реч похвале за признање добијено за сав уложен труд, рад, ентузијазам и педагошки рад са ученицима.

CTAB

Дисова награда Саши Радојчићу

Дисова награда за 2015. припала је песнику Саши Радојчићу из Сомбора. Ово је једногласна одлука жирија којем је председавао Васа Павковић, а у коме су били Горан Максимовић и Ђорђе Деспић. У образложењу се наводи да је Радојчић својим песништвом избио у сам врх наше савремене лирике током последњих четврт века.

– Певајући о искуствима и искушењима савременог човека и актуелног доба, са ненаметљивом емоционалном дистанцом, Саша Радојчић је полазећи од властитог животног искуства, али и натпросечног познавања историје филозофије, створио респектабилно песничко и књижевно дело - пише у одлуци жирија.

– Полазећи од свести о истрошености језика, он је на основу својих доживљаја, али и митских ослонаца и образаца европске културе написао низ песничких књига које импонују својом духовном зрелашћу, али и отвореношћу за разноврсне садржаје егзистенцијалних и културних ситуација и феномена. Пишући из отвореног интелектуалног простора, песник Саша Радојчић је у одређеним моментима свог песништва долазио и у интересантан дослух са подстицајним моти-

вима и темама Дисове лирике.

Песник, књижевни критичар, есејиста и преводаца Саша Радојчић живи и ради у Сомбору. Дипломирао је и докторирао филозофију на Филозофском факултету у Београду, а на Филолошком факултету магистрирао је у области науке о књижевности. Предаје филозофију уметности на Факултету ликовних уметности у Београду.

Овим поводом, а у част награђеног нам колеге и Сомборца проф. др Саше Радојчића у овом *Годишњаку* поставићемо, једну за другом, једну песму Владислава Петковића, по избору приређивача, и једну песму Саше Радојчића, по избору њега самог.

Владислав Петковић Дис

Наши дани

*Развило се црно време опадања,
Набујао шљам и разврат и пороци,
Подиг'о се трули задах пропадања,
Умрли су сви хероји и пророци.
Развило се црно време опадања.*

*Прогледале све јазбине и канали,
На високо подигли се сутерени,
Сви подмукли, сви проклет и сви мали
Постали су данас наши суверени.
Прогледале све јазбине и канали.*

*Покрадени сви храмови и ћивоти,
Исмејане све врлине и поштење,
Понижени сви гробови и животи,
Упрљано и опело и криштење.
Покрадени сви храмови и ћивоти.*

*Закована петвековна звона буне,
Побегао дух јединства и бог рата;
Обесимо све празнике и трибуне,
Гојимо се од грехова и од блата.
Закована петвековна звона буне.*

*Од пандура створили смо великаше,
Достојанства поделише идиоти,
Лопови нам израђују богаташе
Мрачне душе назваше се патриоти.
Од пандура створили смо великаше.*

*Своју мудрост расточисмо на изборе,
Своју храброст на подвале и обеде,
Будућности затровасмо све изворе,
А поразе прогласисмо за победе.
Своју мудрост расточисмо на изборе.*

*Место светле историје и гробова
Васкрсли смо све пигмеје и репове;
Од несрећне браће наше, од робова,
Затворисмо своје очи и џепове.
Место светле историје и гробова*

*Остала нам још прашина на хартији
К'о једина успомена на џинове;
Сад сву славу пронађосмо у партији,
Пир поруге дохватио све синове.
Остала нам још прашина на хартији.*

*Под срамотом живи наше поколење,
Не чују се ни протести ни јауци;
Под срамотом живи наше јавно мњење,
Нараштаји, који сишу к'о пауци.
Под срамотом живи наше поколење.*

*Помрчина притиснула наше дане,
Не види се јадна наша земља худа;
Ал' кад пожар подухвати на све стране,
Куда ћемо од светлости и од суда!
Помрчина притиснула наше дане.*

Написано 1910. г.

Саша Радојчић

Мој син чита

*и не примећује
како сунце смењује вишедневну кишу,
како ваздух постаје топао и тежак,*

како пролеће узмиче пред летом,

*мој син чита и не примећује
метеж, не види никога, ништа не види,
ни пчелу која му је слетела на колено,*

ни оца мог који седи крај унука,
замишљен у неку своју мисао,
загледан у неку своју непостојећу тачку,

мој син, траг моје душе, чита,
и не примећује ни звуке ни мирисе,
ни промене боја на обичним стварима,

не види ни мене, поносног и неспокојног,
јер знам: он чита и живот ће проћи крај њега
као што ево пролази крај мене,

који сам проживео више књига но дана,

мој син чита и не тичу га се годишња доба,
мршти се, задубљен у путовање,
и каже ми, не сасвим тамо, не сасвим овде,

каже ми као да одговара на моје питање,
каже ми гласним и мирним гласом,
и не дижући поглед са слова, жедан сам, тата,
тако сам жедан.

ΠΡΟΖΑ

Мали принц – Увод у зло пролеће 1941.

Од уторника до четвртка је лако, ал' од четвртка до уторника прође мала вечност. Али ипак прође. А за то што су се сати развукли, смислио је решење: кренуће раније према Лизиној кући са објашњењем да мора средити олуке. Види се да су запуштени, препуни мокрог лишћа, тако да им треба темељно чишћење.

Донео је тестеру из Темишварске да одсече две гране надвијене над њих да се идуће године не би поново запушили. Лиза је имала своје мердевине, помало климаве, тако да се баш бојао да не изгуби равнотежу и падне. Но, ако би и пао, она би му пришла сасвим близу, сигурно би га додирнула, примакла лице да ослухне да ли дише и ко зна шта још... Осокољен мислима да, што год се десило, неће изаћи на лоше, успешно је одрезао обе гране, потом их уситнио на мање делове и однео у шупу да се добро осуше, како би касније послужиле за огрев.

Зима је блага, температура се креће изнад нуле и снег се нагло топи. Ваздух је свеж, све опрано и чисто, ивице предмета нејасне, ублажене светлошћу и стакластом провидношћу коју

предметима даје вода. Учини му се као да је то што га окружује – водњикав снег који се топи, мокре и глатке гране, олук са кога капље вода – призор са неког акварела. Сноп испреплетених танких стабљика пузавице, глатких и белих попут слоноваче, у дну степеништа поред засвођеног улаза савршено се уклапа у композицију. Служинчад на каштелу је ту врсту пузавице звала козја крв због јарко црвене боје цветова.

Нутрење му прекиде горка мисао, као кад неспретно повучен потез кичице наружи слику у настајању. Ако ми је овде лепо као да сам постао део неке слике, онда би било боље да сам изабрао уљану. Оне су вечне. Кад се уље осуши на платну, никаква незгода га не може оштетити. А акварел може. Нехатно просута чаша воде закачена лактом учинила би да се боје разлију и сперу. Да не остане ништа.

Па ипак ужива као никад у животу – баш у акварелу.

Изненада, лице му дотиче влажан ветар са прохладним мирисом снега. Није јак, толико је слаб да не зна са које стране је дошао, но изазва тренутно разбуђивање. Расањивање. Док је тело било изложено физичком напору, мисли су пловиле слободно и будан је сањао, уз стално присутну свест о Лизином присуству унутра, иза завеса. Ево, сада му ветар даје до знања како је најбоље да њему преда те снове да их однесе тамо где је однет и лањски снег, на депоније снова који се никад неће остварити.

Та мисао о депонијама неостварених снова му се свиде и он одлучи да је задржи, барем за време док буду пили чај. Неће се више правити

важан, и тако му не би вредело. Таква госпођа сигурно има неког богатог и угледног, то је факат, а он својим извештаченим држањем и нереалним амбицијама може изазвати само подсмех. Јесте, желео је да очи те жене о којој не зна ништа и која о њему ништа не зна, буду огледало које је сам изабрао. Или празно платно на коме може да наслика свој аутопортрет, испочетка, као да ништа у његовом животу није било дефинисано пре тога. Али, реалност му говори да нема платно и уљане боје него само парче меканог расквашеног папира које тек што се није расточило у води.

Намах успостављена дистанца од мало-пређашњег себе призва ноту болећивости према а *kis Sanuı*, али и сигурност у своје садашње ја, свесно свог положаја са врло ограниченим могућностима.

Чим је ушао унутра, поче да прича о чишћењу олука, надајући се да Лиза неће наметнути причу о дворцу Фернбахових. У њиховим ранијим ћутањима стидљиво се зачињала искра усклађености: као што је он покушавао да погоди њене мисли и поступа у складу са њима, тако се и она трудила да препозна његове. Зато је стрпљиво слушала о досадним и баналним стварима које је не интересују, а кад је он потпуно исцрпео тему, помирљиво је рекла:

- Видим да не желите да ми причате о оном дворцу, па нећу инсистирати.

- Хвала...

- Могу ли да добијем одговор само на једно једино питање?

- Да. Кажите.

- Шта вам је било најлепше од свега?

Он уздахну. Неколико тренутака је ћутао, а потом поче да говори својим природним гласом, отегнутим лалинским акцентом развучених самогласника и са дугачким и широким шуштавим изговором слова „ш”, као што га изговара његов отац. У Београду је то потискивао још од времена кад је био на првој години и пред колегама рекао „мој баба” уместо „отац”, а они сви углас прснули у грохотан смех који ни данас не може да заборави. Сад није говорио научен текст као да брани дипломски рад или да води посетиоце у разгледање, него оно што стварно мисли.

- А шта сам ја знао о лепоти? Ништа. Била је то само спознаја нечега што ће касније добити име, онда је било довољно само да уживам у призору и да слику угњездим негде у себи, да је интуитивно сачувам за касније, када ћу бити способан да разумем.

- Да ли сада разумете?

- Не, али сад имам речи да опишем. Са предње стране каштела био је посебно наглашен један прозор овалног облика. Савршена вертикална елипса, као медаљон у коме се крију слике драгих особа. Зидови су били од камена светле, седефасте боје. Неравнине су одбијале светлост под различитим угловима, тако да је узано исклесано камење око отвора изгледало попут рама за слику. Уз зид је ишла дивља ружа пузавица са светлозеленим лишћем и сићушним, јаркоцрвеним цветovima. Имао сам осећање да тако савршен прозор мора да гледа у бољи свет. Притом имајте у виду да сам ја гледао према унутра, а не према напоље. Бољи свет може да буде само унутра, на месту заштићеном каменим зидовима и балустрадама...

- А ко је гледао према напоље?

- Милостивица Александрина, унука Кароља Фернбаха. Девојчица годину дана старија од мене. Верујем да ми је Ања дала слично име јер је маштала да мој живот бар мало наличи њеном. Баба није пустио да буде Александар јер је звучало сувише господски. Алекса је било више по његовом паорском укусу.

Она не обрати пажњу на реч „баба”. Уместо тога, постави типично женско питање:

- Били сте заљубљени у њу?

- Не. Био сам заљубљен у камени прозор и ружу која га грли.

- Comme le Petit Prince? Као Мали принц?

- Као мали салашарски деран.

- Шта значи „деран”?

- Ха, знао сам да ћете то питати! „Деран” са кратким „а” је дечак у годинама кад прави несташлуке. А „деран” са дугачким „а” је реч која означава батинање, каштиговање због тих несташлука. Буди добар ил’ ‘ш би’ деран! Тако је баба имао обичај да каже. Мало је говорио, а и од то мало прогутао би половину гласова.

Лиза је одржала реч. Више није постављала питања. Правила се да не примећује акценат иако јој је звучао необично. Ћутала је и кришом посматрала његов правилан нос са узаним носницама које се скупљају увлачећи опојни мирис чаја и оштро изрезане усне, влажне од вреле течности која истовремено додирује и њена уста. Он се осети довољно сигурним да постави следеће питање, без страха да ће она мислити како је глуп што пита ствари које би један господин свакако требало да зна.

- А ко је мали принц? Петар Карађорђевић јесте принц, али није мали...

- Ма, не! То је лик из приче. Новеле. Заправо, не знам шта ће то бити. Ја сам само прислушкивала...

- Не могу да замислим Вас како прислушкујете!

- О, па ја сам у стању да урадим свакојаке ствари! То се десило када сам још била дете, девојчурак од петнаест година. Опатице су нас одвеле на излет у Кројцлинген на Боденском језеру. Тамо има много сунца, као у Алпима, а ми смо биле бледе, са испраним лицима без трага осмеха. Да смо носиле мантије изгледале бисмо исто као опатице.

- Је ли то у Аустрији?

- Не, то је граница Швајцарске према Немачкој. Дели их језеро.

- Не разумем шта сте тамо радили са опатицама...

- Па, видите, то је из друге приче... Хтела сам да кажем како је у Кројцлингену сјајна клима па постоји санаторијум за туберкулозне болеснике. Није ми се баш свидело јер су сви или кашљали или говорили немачки, зато сам се кришом издвојила из групе и кренула да истражујем. На једној клупи заклоњеној жбуњем видела сам момка и девојку, разговарали су на француском. Младић је био у авијатичарској униформи и ја сам помислила да су то љубавници који се опраштају. Изгледало је романтично, знадете већ, забрањено воће... Али, нису причали о љубави. Момак је причао причу о малом дечаку који је дошао са неке далеке планете. Звао га је Мали принц и...

Па, да не дужим, Мали принц је био заљубљен у ружу. Звучи наивно, но поента је у томе да ништа на свету није страшно све док постоји нешто тако лепо и савршено као што је ружа...

- Свиђа ми се таква поента...

- Знала сам да ће вам се свидети.

- Шта је даље било?

- Толико сам се занела у прислушкивање да су ме приметили. Позвали су ме да седнем поред њих и тако смо се упознали. Девојка се звала Мари-Магдалена и лечила се од туберкулозе, а младић у посети је био њен брат Антоан. Он је претходне године објавио књигу „Авијатичар” и Мари-Магдалена је била јако поносна на њега. Били су одрасли, морали су имати барем десет година више од мене, а прихватили су ме равноправно, као да сам и ја одрасла. Осећала сам се почастиованом и на неки детињаст начин заљубила се у обоје... Онда сам добила ћушку и ту се прича завршава.

- Ћушку? Од кога?

- Опатице су ме пронашле. Њихове васпитне мере су такве, кад се прекрши правило, следи казна. Припремале су нас за живот, онако како су знале...

- А шта сте Ви уопште тражили с опатицама, где су Вам били родитељи?

Она се одмаче и нагло заћута. Опет је забрљао.

- Извините, нисам хтео да... Могу ли да повучем питање?

- Можете. Хвала.

Погрешно је. Глупак преиспољни. Лепо му је

рекла да је то из друге приче, а он навалио да запиткује. Али, стварно је чудно што је била са опатицама. Рекла је „ми”, значи да их је било више. Боље да крене пре него што забрља још више.

Док је закључавала врата за њим, Лиза није сматрала да је забрљао. Напротив. Мислила је како се са њим неким чудом вратио делић од оне чисте, усьхићујуће радости коју је осетила као петнаестогодишња девојчица док кришом седи на клупи у страном граду на обали језера, између непознатог мушкарца и жене, и слуша причу о Малом принцу. Причајући о авантурама Малог принца, Антон и Мари-Магдалена су имали тако зането топле очи, да је бегуница осећала како се њено смрзнуто срце крави и греје, и како треперење у њиховим гласовима доноси обећање да радост негде ипак постоји, само је треба пронаћи. И овај младић, за њу такође непознат, има у себи нешто од тога. Док прича о лепим стварима, очи му постају топле као њихове, а треперење гласа наговештава оно исто обећање о радости. *Mon petit prince.*

То је трајало неко време, док жена од двадесет и девет година није изговорила наглас: „Не уљуљкуј се, само је питање времена када ће се неко пришуњати и ударити ти шамар. Или нешто још горе, што неће проћи тако брзо као бридење образа, него ће да боли, и боли, и боли... А онда ће бити касно да се предузме било шта.”

(Одломак из рукописа романа *Цена страха*)

Белешка о писцу

Нада Душанић, писац прича, романа и есеја. Књиге приповедака: Приче у боји (2003), Боје тамних светлости (2005), Инфлуенца – приче о додирима (2014); романи: Кућа са друге стране (2007), Спој срећно пронађен (2010) и есеј Кућа пуна слика (2008).

Награде: „Улазница” 2008, „Шумадијске метафоре” 2010, „Стеван Сремац” 2011, „Стеван Сремац” 2012, затим I награда на међународном конкурс у „Изван коридора-Вранац” 2012. на фестивалу Одакле зовем у Подгорици. Књига Инфлуенца – приче о додирима била у ужем избору за Андрићеву награду.

Приче објављиване у зборницима изабраних радова „Алма” 2010, „Међај – Милутин Ускоковић” 2010, „Црте и резе 3 – Андра Гавриловић” 2010, „Бележница” 2013, као и у е-зборнику „Поучак о низовима: читанка 2014” ЦК13 који се бави истраживањем веза уметност-политика-уметност.

СЕЋАЊЕ

Тихом сетом спој бескраја

Војвођанско тле на сликама Саве Стојкова, широм света знаног српског сликара, никада није огољено. И без људске фигуре, оно је увек са људским трагом на себи. Сликом бруј тихе сете, ослон у спасоносном незабораву призора из детињства, спектром дугиних боја премошћено истовремено догађање рајског и пакленог света презента нам насушног.

За Сомбор, варош малу на северу Бачке, уз све друге епитете као што су „град у парку, град зеленила”, „град загрљених улица и барокних здања”, „колевка учитељске луче”, „распевани Раванград”, „град сликара и песника”, писац и реди-тељ Вида Огњеновић, у време поставка свог дела „Како засмејати господара” на сомборској позоришној сцени, на питање како доживљава овај град изрече ми можда и најбољу констатацију која све већ речено у себи садржи: Сомбор је град који негује неку тиху сету.

Када је реч о сликарима-међашима у свету ликовности под сводом плавим-распеваним, не само над Сомбором, него и над оним бескрајем који наста након ишчезнућа Мора панонског,

када је реч о тихој сети која настаје као ехо бруја свих времена, засигурно лиричније сете, нежније, бајковитије тишине и приснијег споја два бескраја, небеског и земаљског, нема нигде као у слици Саве Стојкова.

Самоуки стваралац, али са стваралачким даром и кроз живот тако добро однегованим умећем којим се најпре изједначио, а потом премашио стваралачке домете оних који се диче академским образовањем, али се не одупреше наученом, давно оствареном. И не успеше, у инат тежњи, да се домогну оног без чега нема правог и постојаног обележја на ликовној сцени која би их учинила самосвојним, у мноштву препознатљивог са обележјем личног печата.

Дуго је Сава Стојков словио и као сликар наиве која је задуго, у другој половини двадесетог века, уз потпору појединих сликара, попут Крсте Хегедушића, или историчара уметности и ликовних критичара, попут Ота Бихаља Мерица, била предмет великог интересовања. Ваља, међутим, подсетити на чињеницу да је Сава Стојков и на самом почетку свог озбиљнијег посвећења сликарству био сликар потпуно друкчије наклоности, али у оквирима традиционалног, реалистичког концепта. И у раној младости је показивао ванредно цртачко умеће, било да је реч о портрету или пејзажу, а што је током свих седам минулих деценија за њега био и остао непресушни извор увек свежег стваралачког надахнућа. Иначе, за себе овај стваралац зна да каже „Ја сам сликар из опанка”, а притом је његово лице осмехом озарено. Тим осмехом, том исконском, паорском искреношћу прожето је и његово дело концептом

сродно фламанском сликарству, али са призорима који су само са овим, војвођанским тлом срасли, јер и остварени су на исти начин како се у овом простору паорским рукама негује њива, откива коса и жито жање, гради салаш, подиже багрем, меси хлеб и сече славски колач, испија ракија из фраклића...

За оно што је тако стварним чини у слици Саве Стојкова доиста се може рећи да одавно у „таквој стварности” не постоји, да су ти рурални простори бачких њива и сеновитих салаша под тршчаним кровом, кућице белих зидова, само симулакруми, „само” „мотиви носталгичне ретроспекције, више него пројекције аутентичне реалности” (Бела Дуранци). Логичним се чини питање: Колико је, доиста, постојећи (читај: реалан), или постојан (читај: стваран, могућ) тај и такав свет виђен у свој животности на његовим платнима и није ли то, доиста, само привид, само симулакрум?

Одговор је могућ (и само га ту и тако ваља тражити) у оном на који начин уопште поимамо реалност, носталгију и сету. Зар реално, односно стварно, не значи јединство свега оног што оком видимо, али и срцем осећамо, што носимо као пртљак од успомена који живе нашим сећањем? Грчка реч носталгија у преводу на српски језик значи повратак бола, а сета је сузим оком виђен трен у коме се сажима и прошло и време садашње без изгледа да изнова буде срцу, као некад, тако и толико блиско. Све је то тако присно, невином душом детињом уткано спектром свих дугиних боја у слику Саве Стојкова. Можда је све ово сликом видљиво одавно у стварности непостојеће, непо-

вратом ишчезло, али, опет, сви ови призори на платнима бескраја одишу стварносним животом, одишу непролазношћу, зраче светлосним зрацима вечности. И управо је у томе моћ слике и смисаоност стваралачког чина. У томе је оно што добро остварену слику, као и добру, такође реалистичку песму, изворни звук композиције саздане само од вокала чини вечитом свежином света. У стварности, у трену садашњем то је „непостојећи свет”, али сликом, речима, звуком бива још видљивији, речитији и звучнији од постојећег. Било када да се мимо слике/боје, песме/речи, музике/звука и вечности између два бескраја, овог земаљског и оног небеског, догађа тај стварности трен сликом изнова дозван, наспрам слике Саве Стојкова јавља се осећај: Као да се увек изнова догађа и сам искон. Реалност слике, макар да је и привид, симулакрум, таква је да поетичном магијом изазива спокој у мисли, буди властито сећање, открављује уздах који прати трен којим се тело ослобађа бола, те бива/настаје осмејак којим се прелива лице при озарењу након ослобађања од туге, остварене тежње за повратком у свет животом забашурених успомена. Стога слике поетског реализма, жанру којем као један од најизразитијих представника припада и Сава Стојков, доживљавамо као привијање тоpline, или испијање сока из мелем-биљке, као мелемно спасење.

И није реч о заборау као спасењу од сурове стварности, о затварању очију пред оним што не желимо да видимо, јер то, већ виђено, и под склопљеним капцима сећањем/заборавом и даље траје. Није реч о невиделу/слепилу као спасењу од увек могућег ништавила, од зла неизбежног при увек могућем бегу. Реч је о спасењу, или из-

бављењу тихом сетом у потрази за самим собом. За оним људским, а увек тајанственим, неизбежно постојаним, исконским. Јер, ваља нам се клонити и од људи и од (не)дела чији траг, након сусрета/суочења, не зрачи благошћу, топлином, трептајима доброте.

На сликама Саве Стојкова, из портрета пејзажа, из пејзажа са портрета паорских, борама изобразаних, свега тога је у изобиљу, и то тако да и „дрвеће има лице, а куће се смеју, плешу или плачу”, палате богатих Сомбораца без мушких наследника, или напуштени салаши чији наследници одоше у своје велике градове, травкама прекривени сви разори... Све би и све оста великом тајном. Ваља нам се загледати и дубоко и високо све до властитих понора, све до властитих недостига. Тек ту је, или тиме је, понирањем, спасење нам неизбежно. Иначе, реч ли је о идили или о илузији као бегу од стварног, од неминовног, ваља подсетити: У Рај не стижемо без спознаје Пакла, али најпре оног Пакла у себи.

Сава Стојков
(Сомбор, 29. март 1925 — Сомбор, 20. август 2014)

ПРИКАЗ

Владимир Јерковић

Андрић о сиротињи

Тихомир Петровић *Иво Андрић о сиротињи*,
Градска библиотека „Карло Бијелицки“
Сомбор, 2015.

Иво Андрић о сиротињи назив је студије професора новосадског универзитета Тихомира Петровића, познаваоца књижевности, нарочито књижевности за децу. Петровић овај пут нуди читалачкој публици дело које, у односу на његова претходна остварења, не „одступа“ у квалитету израза, критичком приступу и елеганцији резонувања.

Истичући, управо, ту, искуством обуздану ентропију аутора Петровића од значаја за науку о књижевности, када је реч о мање познатим значењима или већ помало скрајнутим истинама, уочавамо да је посреди налажење непроучених и недовољно претресених аспеката Андрићевог књижевног стваралаштва: човекова судбина, пролазност и патња са акцентом на сиромаштво као такво.

Као што наслов књиге јасно казује, реч је о виђењу нежељене човекове судбине, несреће, беде и сиромаштва знаменитог српског и европског писца.

Следи корпус Андрићевих текстова, поглавља индикативних наслова: *Црвени листови*, *Лица*, *Последице*, *Призор*, *Власт*, *Трговина-новац*, *Глад*, *Деца*, *Прошња*, *Зимска студен*, *Станиште*, *Немирна година*. Петровић бира цитате и одломке из Андрићевог опуса о потпуном сиромаштву, оскудици, немању основних потрепштина, немању базе на којој се заснива биолошка одрживост појединца. Увлачење читаоца у тај јадни свет, истовремено се слави одсуство духовног сиромаштва, које представља проблем актуелан и свеprisутан управо у данашње време.

Констатује се чињеница да Андрићев опус суочава читаоца са елементима немаштине и човекове борбе за опстанак. Као груба стварност, сиротиња, неретко, прати човека од самог рођења, спутава и оставља на њега трајне последице. Недостатак хране, одеће, глад, зимска студен, чине човеков живот невеселим и мучним. Писац је своје приповедачко умеће усмерио и према просјацима, свету прегаженом и од друштва одбаченом.

Аутор Петровић налази у Андрићевом стваралаштву да су неправедна и ненародна власт, као и зеленаши и трговци, виновници људске немаштине и опште патње. *Прича о кмету Симану* сликовит је документ власти која доводи до човекове пропасти.

Приповедач и романијер је, судећи према фрагментима који су читаоцу понуђени, допрео до човека у читаоцу, успео да га прене из уснуле конзумеристичке агоније, отргне његову пажњу из „логичног” загрљаја бездушне калкуле, најзад пробуди емпатију према једном социјалном феномену.

Као друштвени проблем, сиромаштво кроз призму пажљиво одабраних Андрићевих секвенци, заиста би имало чему да „поучи” читаоца, подсети га и укаже на худу људску судбину.

Посебан факат јесте неприхватљива истина да су бројни национални књижевни ствараоци и сами за живота упознали сав јад и несносно сиромаштво. Вероватно је то и она скривена порука, да су лична немаштина, живот праћен сваковрсном оскудицом, често били подстицајни стваралачки фактор. Петровић на самом почетку упознаје читаоца са чињеницом да је Андрић у свом животу искусио лично „шта значи имати а шта немати”.

На посредан начин, показује се да представљање сиротиње и целокупне несреће која се надвила над српским народом кроз његову историју – не само од стране Андрића, него и код других наших песника и приповедача – чини српску књижевност „морално сликовитим документом” првога реда.

Сиромаштво је, по дефиницији, мањак материјалних добара потребних за задовољење најважнијих потреба појединца, породице или неке друштвене групе. Сиромашни су сви они чији

је начин живота, комфор и достојанство испод стандарда који се сматрају нормалним у друштву у којем живе. Треба приметити, што изгледа није било предмет Петровићеве опсервације, духовно сиромаштво не мора бити у корелацији са материјалним, па тако духовно сиромашни људи могу бити доброг материјалног статуса, и обратно. Оно може угрозити опстанак на сличан начин као и материјално, поготово у заједницама које немају увид у духовне капацитете и потребе својих чланова или, због материјалне оскудице, нису у стању да им обезбеде духовну надградњу. Стога су многе такве заједнице пропадале и нестајале, без обзира на њихову првобитну материјалну моћ. Управо овај факт упућује на ширину појма и појаве са којом се аутор ухватио у коштац.

Невелика по обиму, скромне референтне литературе, ограничена *сиромаштвом* као централним мотивом и разлогом писања, књига Тихомира Петровића представља сразмерно занимљиво, у сваком случају, ваљано остварење у свету издаваштва. Дело је својеврстан допринос проучавањима Андрићеве књижевности, пре свега, сиромаштва *ad litteram*.

ΠΟΥΚΕ

Влада Ћурковић

**Задужбинарство код Срба у Сомбору
и околини, духовно и материјално
наслеђе потомцима**

Ако се по нечему може препознати српски народ онда су то задужбине које су верно пратиле Србе на свим просторима где су живели и постале трајни печат и доказ снажног материјалног, културног и духовног прегалаштва.

Срби су својим задужбинама окитили средњи век. Народни песник нам кроз српски десетерац саопштава да је Свети Сава оправдао свога оца, Светог Симеона Мироточивог, да је „саградио Студеницу на Влаху Староме, бјел Вилндар на сред Горе Свете, Миљешевку на Херцеговини”. То је из љубави према Богу. „Осталог што претече блага, остало је благо похарчио све градећи по калу калдрме и зидајућ' по водам ћуприје и дијелећи кљасту и слијепу”. Јасно, ово је све из љубави према ближњима. Није ли и тај српски неправилни десетерац својеврсно наслеђе и задужбина невидљиве конструкције која постојано одолева вековима а зове се народна култура,

традиција или само душа Србинова. Од XII до XV века имућни домаћини даривали су српском народу непревазиђене и непроцењиве вредности у области културе, духовности, грађевинарства, архитектуре, ликовне уметности. Кроз ова дела може се сагледати економска снага, културна, просветна и духовна моћ српског народа.

Најлепше духовне задужбине су језик, култура али и све оно нематеријално што је остало у духовно наслеђе потомцима. То можемо назвати архетип или праобразац. Тај праобразац кован је вековима и вишеслојан је. Данас савремени Срби немају много недоумица око тога шта чини ту духовну задужбину али имају слободу да је прихвате или одбаце, па чак и погазе и презру.

Материјалне задужбине у Сомбору су бројне. Оне су углавном црквене или су везане за њу. Не само моралним нормама које је међу Србима неговала Света Православна Црква него и чињеницом да су све задужбине биле поверене на бригу и старање црквеној јерархији. Такве су капеле на водицама, крстови који су постојали код старих капија Сомбора на све четири стране... Мени најлепша задужбина је манастирска капела на крају Благојевићеве улице која је изграђена у неовизантијском стилу копирајући градитељство Опленачке задужбине Карађорђевића. Ова задужбина је формирана још у време аустроугарске окупације Војводства Србија али су се услови за њено подизање створили тек 1928. године. Она је и данас жива. Ако би задужбинар погледао на њу данас можда не би био поносан односом неких институција и појединаца према њој и стања

у ком је али би био поносан да се и данас Срби сабирају у њој. Манастирска „Екемова” капела је тек касније припојена манастиру Бођанима као метох за време владике Никанора.

Већина задужбина основана је за потребе школовања млађих нараштаја и за здравствену и материјалну бригу о њима. У Сомбору је основано њих 18. Све оне су биле поверене на материјалну бригу и старање Српској православној црквеној општини у Сомбору. Оне су имале некретнину, новчани фонд и земљу чијом арендом су издржаване. Некретнине су национализоване и отуђене, данас су и девастиране или препродане тако да држава „нема више одговорност за њих”. Земља је арондацијама нестала у нултој земљи која је такође препродана и отуђена од првобитне намене а фондови који су национализовани су бројним рецесијама и кризама толико обезвређени да нам служи на „дику и част” како се односимо према задужбинама својих предака... или они можда и нису наши. Користимо за рекламу да припадамо духовној и материјалној традицији Срба а понашамо се као „културне потурице” и све чинимо да ове трагове постојања једног народа потremo.

Позната сомборска задужбина је и болница подигнута средствима краља Александра и краљице Марије Карађорђевић. Богу хвала па су нас болести натерале да ова зграда и данас служи својој првобитној намени.

И удружења су у Сомбору биле задужбине. Таква је Женска задруга „Српкиња Сомборкиња”. Ово удружење је имало и своју материјалну заоставштину која је похарана. Поред познате прве

уметничке изложбе, основна делатност њених чланица је била хуманитарна: сакупљале су помоћ за удовице, сиромашне, школовале су талентоване, опремале мираз за девојке сиромашнијетсталежа... Последњи мохиканац древног задужбинарства у Сомбору је такође удружење „Српска читаоница”. Сведок прохујалих времена на ветрометини потомака који манитно покушавају да је раскуће. Удружења Срба у светлости задужбинарства и материјалне бриге о потомству и данас добијају свој легитимитет као једини носиоци неговања националне културе, традиције и духовности.

Све задужбине су осниване материјалним одрицањем оснивача, а потврђене оснивачким повећама које имају вредност тапије. Те својеврсне тапије су нестале. Из интереса да се оспори Српском народу наслеђе у некретнинама, земљи која је похарана и раскућена и фондовима који су... шта рећи. Гласноговорници који оспоравају реоснивање задужбина само потврђују ону народну да су „...потирице горе од”.

Задужбинарство, настало у новом веку, по речима Славка Вејиновића огледа се у трајном даривању приватне имовине за остваривање друштвено корисних циљева. У том смислу, између задужбинара и друштва успоставља се узајамни однос. Наиме, задужбинар даје своју имовину за остваривање друштвено корисних циљева, док друштво има моралну и правну основу да омогући остваривање циљева којима је задужбинар био мотивисан у време оснивања задужбине. То значи да би обновили задужбине мо-

рамо обновити моралну и правну основу тј. народ и државу.

Обнова задужбинарства код Срба у Сомбору је почела у XXI веку. Од 18 старих задужбина реституисано је само 12... Остале су нестале у вртлозима историје али и савремених дешавања међу несложним Србима. Посебно је занимљива судбина Препарандије у Сомбору (подигнуте 1895. године). Патријарх Бранковић је ктитор здања и ова зграда је поклоњена православној црквеној општини. Нико се одговорно не активира да историјска неправда настала отуђењем у доба незнабожаца и богобораца поново испуни вољу задужбинара. „Најлепши” украси задужбина су постале улазнице у њих. Наплаћују је за улазак у Опленачку цркву али и друге „галерије”. Опет потомци препознају потребе задужбине и одговорно се односе у успостављању односа народ – задужбина.

Данас имамо појаву нових задужбина код Срба. То је Крст у салашима Чичови који је подигла гђа. Рајка Влашкалић или капела Светог апостола Марка у Шикари која је у изградњи, а задужбина је г. Будимира Јосића. У овим салашима као у збеговима опет презимљује наша национална култура, духовност и свест. Свест о језику, простору који насељавамо, о православној вери, али и свест о заједничком пореклу. Крв има потребу да се разлије по свету али се на крају враћа у срце одакле је потекла.

Обнова рада удружења иде полако. За друга „Српкиња Сомборкиња” није обновљена али је настало „Коло српских сестара” у Сомбо-

ру. Старање о националном културном наслеђу поверено је удружењима грађана која показују своју одговорност кроз афирмисање и неговање елемената националне али и грађанске културе Сомбора. Најважније удружење је Српска читаоница „Лаза Костић”. Такво је и Завичајно удружење Срба „Коријени”. Ова удружења су постала нека врста духовних задужбина јер основа материјалног деловања јесте лично улагање снаге, воље и материјалних средстава чланова у неговање народне културе традиције и духовности. Задужбине настају и нестају као и народ коме припадају. Без обзира да ли је то школа, ћуприја, чесма, звоно, капела, манастир они јасно говоре о једној великој и дубоко смисленој потреби човека да учини добро дело, да дарује за своју душу, да се „одужи Богу и народу”. То су трајна добра, најалост остављена на небригу и скрнављење. Што смо више удаљени од смисла којим су задужбине утемељене и оне саме нестају... Таква је судбина задесила и наше задужбине на Косову и Метохији јер не знамо ни где су, а не колико су лепо и вредно Пећка патријаршија, Високи Дечани, Грачаница или по Мађарској где су нестали бројни манастири по Панонији још од доба свете браће Ђирила и Методија. Човек је највећа вредност и највећа задужбина, а његова жива душа најлепша задужбина. Ако и нестану материјалне задужбине, из живе душе Србинове светосавске нићи ће нове и просијаће сјајем Грачанице, Хиландара, Газиместана, Сопотана, Крушедола, Тихања, Препарандије.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

ГОДИШЊАК Српске читаонице "Лаза Костић" у
Сомбору /главни уредник Владимир Јерковић. – Год. 1,
бр. 1 (2015)- . – Сомбор : Градска библиотека "Карло
Бијелички" : Српска читаоница "Лаза Костић", 2016- . –
Илустр. ; 20 cm

Годишње.

ISSN 2466-3794 = Годишњак Српске читаонице "Лаза
Костић" у Сомбору
061:008(497.113 Sombor)(058)
COBISS.SR-ID 303413767

За сам крај Годишњака прилажемо цитат велеученог слависте сомборског Еде Маргалића, најревноснијег покретача изградње прве Српске гимназије у Новом Саду, управника сомборске Гимназије, професора славистике на пештанском универзитету и заговарача изградње две школе у којој се и данас налазе Средња техничка школа и ОШ Братство-јединство у Сомбору. Наиме, приликом поновног покретања рада Историјског друштва Бач-бодрошке жупаније професор Маргалић се обратио присутнима. Предање каже да се након две деценије склопише услови да неки нови људи и у новим околностима реше да све то поново покрену 1936. године. Али, поред добре воље, требало им је савета и поука од искуснијих и упућенијих, и потражише их код Еде Маргалића. Чувши наум и циљ посете, часна старина им узбуђеним гласом рече:

Ја сам ганут вашим намерама и радујем се што видим да још има људи у моме милом Сомбору, који брину за општу ствар и не жале труда ни времена да раде и пораде на културном и просветном пољу... али вас морам упозорити, зато што сам и ја прошао преко тих препрека, да то није лак посао, да неће ићи без тешкоћа, али нека вас та околност не плаши, нека вас то у послу челичи, даје подстрека јер знајте да 'нема у свету радости, да тугом замућена није, и нема сласти да у њу не кане по која кап горчине'.

Била је то својеврсна исповест о свему што је морао пребродити да доживи и ту част да га Матица српска прими за свог почасног члана, а Историјско друштво у Сомбору прогласи за доживотног председника. У обраћању Маргалићевом проналазимо речи које бодре и које подстичу на обнову, залагање и рад. Управо тим императивима одређени, а кроз призму историјских прилика некадашњих, ми проналазимо везе са тренутком који сви делимо сада, али и у прошлости из које управо у Српску читаоницу, можда понајвише, допиру гласови пређашњих времена, завета предака који нас опомињу на дуг према себи самима. На нама је све.